

”I will free the world of a poisonous thing”:
väkivaltaiset naiset A. C. Doylen Sherlock Holmes -tarinoissa

Anna Metsola
Kirjallisuuden sivuainetutkielma
Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2015

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Metsola, Anna Kaisa Susanna	
Työn nimi – Title ”I will free the world of a poisonous thing”: väkivaltaiset naiset A. C. Doylen Sherlock Holmes -tarinoissa	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus	Työn laji – Level Sivuainetutkielma
Aika – Month and year Lokakuu 2015	Sivumäärä – Number of pages 46 sivua
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkin sivuainetutkielmassani väkivaltaisia naisia Arthur Conan Doylen Sherlock Holmes -tarinoissa. Keskityn erityisesti siihen, millaisia väkivaltaisten naisten representaatioita tarinoissa tuotetaan ja millaisia sukupuolen merkityksiä ja sukupuolieroja nämä representaatiot tuottavat. Tutkimusaineistonani toimivat kahdeksan Sherlock Holmes -tarinaa, joissa kussakin esiintyy yksi väkivaltainen nainen: ”The Adventure of the Musgrave Ritual”, ”The Greek Interpreter”, ”The Adventure of Charles Augustus Milverton”, ”The Adventure of the Golden Pince-Nez”, ”The Adventure of the Second Stain”, ”The Problem of Thor Bridge”, ”The Adventure of the Illustrious Client” ja ”The Adventure of the Sussex Vampire”. Väkivaltaisia naisia on edelleenkin tutkittu sekä todellisessa elämässä että fiktiivisessä varsin vähän, vaikka väkivalta on universaali ilmiö ja siihen pystyvät sekä miehet että naiset. Tästä syystä myös oman tutkimukseni aihe on relevantti. Väkivaltaiset naiset ovat yhteiskunnassa ja kulttuurissa poikkeus, ja heidän tutkimisensa tuo näkyviksi ne arvottamiset ja käytännöt, jotka hallitsevat maskuliinista väkivallan diskurssia. Toisaalta tutkimukseni myös täyttää aukon tutkimuskirjallisuudessa, sillä fiktiivisiä väkivaltaisia naisia on aiemmin tarkasteltu vain elokuvissa, televisiosarjoissa ja viime vuosikymmeninä ilmestyneessä rikoskirjallisuudessa – ei niinkään 1800- ja 1900-lukujen vaihteeseen sijoittuvassa salapoliisikirjallisuudessa.</p> <p>Tutkimukseni teoreettisena taustana on sukupuolentutkimuksen viitekehys ja siitä erityisesti Judith Butlerin performatiivisuuden teoria sekä sukupuolen toisin toistaminen. Aineistoni väkivaltaiset naiset toistavat naiseuttaan toisin tekemällä väkivaltaisia tekoja, joita ei perinteisesti nähdä feminiinisinä. Hyödynnän tutkimuksessani myös representaation ja sukupuolistuneen väkivallan käsitteitä. Sukupuolistunut väkivalta tuo käsitteenä esille väkivallan tekojen, motiivien ja seurausten prosessimaisuuden sekä sen, miten väkivaltaa voidaan sukupuolistaa.</p> <p>Analysoin aineistoni lähiluvun avulla tarkastelemalla niitä piirteitä tai ominaisuuksia, joita liitetään tarinoissa useampaan kuin yhteen väkivaltaiseen naiseen. Tällaisia toistuvia piirteitä ovat esimerkiksi naisten muuttuminen uhreista kostajiksi, naisten asema ulkopuolisina, naisten leimaaminen hulluiksi, sekä vastuuseen joutumisen välttäminen. Naisilta myös poistetaan tarinoissa aktiivinen toimijuus sulkemalla heidät narratiivien marginaaliin ja laittamalla toiset henkilöt puhumaan heidän puolestaan. Tutkimukseni osoittaa, että vaikka väkivaltaiset naiset toistavat naiseuttaan aina toisin jo olemalla väkivaltaisia, Sherlock Holmes -tarinoiden naiset toistavat väkivaltaista naiseutta hyvinkin konventioiden mukaisesti. Väkivaltaisten naisten representaatiot ovat siis jo yli sata vuotta sitten olleet varsin samankaltaisia kuin vielä nykypäivänäkkin.</p>	
Asiasanat – Keywords sukupuoli, väkivalta, naiset, representaatio, Sherlock Holmes, salapoliisikirjallisuus	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 TEOREETTINEN TAUSTA	8
2.1 Sukupuoli ja representaatio	8
2.2 Sukupuolistunut väkivalta.....	11
3 VÄKIVALTAISTEN NAISTEN REPRESENTAATIO	16
3.1 ”Vapautan maailman myrkyllisestä otuksesta”: naisten uhrit ja tekojen motiivit	16
3.2 ”Trooppinen syntyperä ja trooppinen luonne”: naisten asema ulkopuolisina ja heidän väkivaltansa muodot	22
3.3 ”Pitkälle kehittynyt, vaarallinen ja pysyväisluontoinen mielenhäiriö”: naisten mielenterveys	26
3.4 ”Naisesta ei sen koommin ole kuultu mitään”: naisten joutuminen vastuuseen teostaan	29
3.5 ”Daily Telegraphissa kerrottiin seuraavaa”: naisten asema subjekteina	33
4 LOPPUPÄÄTELMÄT	40
LÄHTEET	43

1 JOHDANTO

Sherlock Holmes on luultavasti yksi maailman tunnetuimmista fiktiivisistä hahmoista, ja salapoliisikirjallisuudesta puhuttaessa on liki mahdotonta olla mainitsematta Arthur Conan Doyle'n kirjoittamia tarinoita Sherlock Holmesin ja hänen ystävänsä tohtori Watsonin seikkailuista. Jo viktoriaaniselta ajalta lähtien Sherlock Holmesin ilmiömäinen päättelykyky yhdistettynä tohtori Watsonin kertojanääneen on kiehtonut lukijoita ympäri maailman – jopa siinä määrin, että jotkut lukijat uskovat Sherlock Holmesin olleen todellinen historianhenkilö ja suhtautuvat Doyle¹ kirjoituksiin kuin tositarinoinhin (ks. esim. Klinger 2004). Sherlock Holmesille on omistettu maailmanlaajuisesti lukuisia yhdistyksiä ja seuroja, hänen seikkailuistaan on tehty sekä näytelmiä, radiokuunnelmia, elokuvia että televisiosarjoja, ja Doyle'n sankarin vaikutus voidaan edelleenkin nähdä monissa nykyajan rikoskirjallisuuden ja -televisiosarjojen etsivissä (Worthington 2010: 26).

Doyle'n tarinoiden laajasta ja vuosikymmeniä kestäneestä suosiosta huolimatta akateemista Sherlock Holmes -tutkimusta ei ole kuitenkaan tehty niin paljon kuin voisi suosion perusteella olettaa. Eniten tutkimusta on tehty Yhdysvalloissa, ja erityisen suosittua on ollut juuri edellä mainittu tapa, jossa lukijat ja tutkijat yrittävät todistaa, että Doyle oli vain tohtori Watsonin kustannustoimittaja ja tarinat perustuvat todellisiin historiallisiin tapahtumiin (Hodgson 2010: 391). Sherlock Holmesin vaikutusta salapoliisikirjallisuuteen ja erityisesti niin kutsuttuun rikosfiktion kulta-aikaan vuosien 1918 ja 1945 välillä on myös tutkittu jonkin verran (ks. esim. Rowland 2010), mutta etenkin sukupuolentutkimuksen kannalta tarinoihin on kiinnitetty varsin vähän huomiota. Pintapuolisesti luettuna Sherlock Holmesin seikkailut voivat vaikuttaa jopa hieman triviaalilta ja turhan yksinkertaiselta tutkimuskohteelta suureen yleisöön vetoavine juonenkäänteineen ja stereotyyppisen viktoriaanisine henkilöahmoineen. Tarinoista löytää kuitenkin tarkemmalla lukemisella kiintoisia kuvauksia naiseudesta ja mieheydestä – jopa sellaisia, jotka poikkeavat viktoriaanisen ajan normeista tai Sherlock Holmesin tavanomaisista tulkinnoista. Jotkut tutkijat ovatkin sitä mieltä, että Doyle'n teksteistä voi lukea rivien välistä jopa hyvin selkeitä naisten oikeuksia puolustavia viestejä (ks. esim. Hall 1991).

---

¹ Doyle'n sukunimi on itse asiassa kaksiosainen Conan Doyle – Conan ei siis ole hänen toinen etunimensä, vaan sukunimen ensimmäinen osa. Sekä suomenkielisissä käännöksissä että alkuperäisissä englanninkielisissä teksteissä on kuitenkin ollut tapana käyttää kirjailijan sukunimenä pelkkää Doylea (ks. esim. Anhava 2010: 5), joten noudatan tutkimuksessani selvyden vuoksi samaa perinnettä.

Suomessa on tehty Sherlock Holmesista kaksi sukupuolentutkimuksellista pro gradu -tutkielmaa: Elina Karvon (2013) *Mitä salaperäisin veikko: Sherlock Holmesin miesku- van rakentaminen Granadan tuottamissa TV-sarjoissa 1984–1994*, joka keskittyy Sherlock Holmesin hahmon mieskuvaan yhdessä tunnetuimmista televisioadaptaatioista, sekä Mari Isokosken (2008) *The Victorian middle class, imperialist attitude and women in Arthur Conan Doyle's Sherlock Holmes adventures*, joka puolestaan käsittelee tarinoiden naishah- moja omistamisen ja avioliiton teemojen kautta. Tässä kirjallisuuden sivuainetutkielmassa tarkastelen Isokosken tavoin naishahmoja, mutta näkökulmani on varsin erilainen: tutkimuk- seni keskiössä ovat tarinoiden väkivaltaiset naishahmot ja heidän representaatioistaan raken- tuva naiskuva – se, miten naisten väkivaltaisuutta on tarinoissa motivoitu ja miten siihen suhtaudutaan. Aluksi luon kuitenkin yleiskatsauksen tarinoiden naishenkilöihin.

Salapoliisikirjallisuus ja rikoskirjallisuus ovat pohjimmiltaan varsin maskuliinisia kirjallisuudenlajeja, ja jopa kirjojen tunnetuimmat päähenkilöt aina Sherlock Holmesista ja Hercule Poirot'sta suomalaisiin Harjunpähän ja Varekseen ovat yleensä miehiä. Ei siis ole sinällään mikään yllätys, että myös Sherlock Holmesin tarinoiden maailma on hyvin masku- liininen. Molemmat päähenkilöt, Sherlock Holmes ja hänen ystävänsä tohtori Watson, ovat miehiä, ja he molemmat myös toimivat tarinoiden kertojina, Watson tosin huomattavasti useammin kuin Holmes, joka on vain muutaman novellin kertoja. Tämän myötä jo näkökulma kaikkiin tarinoiden tapahtumiin on vahvasti maskuliininen. Lisäksi useammassa kuin yhdessä tarinassa esiintyvät sivuhahmot ovat hekin enimmäkseen miehiä: tällaisia henkilöihahmoja ovat esimerkiksi Sherlock Holmesin veli Mycroft sekä Holmesin kanssa työskentelevät poliisi- komisariat Lestrade, Gregson, Hopkins ja Bradstreet. Naishenkilöistä vain kaksi esiintyy useammassa kuin yhdessä tarinassa – Holmesin ja Watsonin vuokraemäntä rouva Hudson sekä Watsonin vaimo Mary – ja hekin osallistuvat ani harvoin itse tarinoiden keskiössä ole- vien rikosmysterien selvittämiseen.

Mieshenkilöitä on kaikissa Sherlock Holmes -tarinoissa myös numeraalisesti naishenkilöitä enemmän: mieshenkilöitä on laskelmieni mukaan 662 kappaletta, naisia puolestaan 231². On myös huomattavaa, että näistä tarinoissa esiintyvistä yli 200 naisesta jopa 100 eli yli 40 %

---

² Joissakin tarinoissa esiintyvät yhteen niputetut ryhmät, joista kaikista ei ole ilmaistu lukumäärää (esim. ”*the maids*” tai ”*the police officers*”), on laskettu kyseisissä summissa vain yhdeksi esiintymäksi. Lukumääriin on myös laskettu mukaan muiden henkilöiden mainitsemat mies- tai naispuoliset henkilöt, jotka eivät osallistu itse tarinoiden tapahtumiin. Tällaisia ovat esimerkiksi Sherlock Holmesin tai poliisien mainitsemat rikoksen todistajat, joiden kerrotaan jakaneen havaintonsa poliisille mutta jotka eivät esiinny muuten itse tarinassa.

esiintyy tarinoissa ilman nimeä: he ovat jonkun toisen henkilön äitejä, siskoja tai sisäkköjä, mutta heitä ei kutsuta tarinoissa kertaakaan nimeltä, ei edes puhutteluilla Mrs. tai Miss yhdistettynä sukunimeen – joka sekin tosin viittaisi mieshenkilöihin, sillä sukunimi on aina naisen isän tai aviomiehen. Lisäksi koko Sherlock Holmesin kaanonissa on kolme tarinaa, joissa ei esiinny lainkaan naispuolisia henkilöitä, ja keskimäärin naisia esiintyy yhdessä tarinassa alle neljä kappaletta. Sen sijaan mieshenkilöitä jokaisessa tarinassa on tavallisesti vähintään neljä – Sherlock Holmes, tohtori Watson, rikosta selvittämässä oleva komisario sekä rikoksen miespuolinen uhri tai tekijä – minkä lisäksi tarinoissa vilisee muita poliiseja, uhrien miespuolisia omaisia, työtovereita tai alaisia, sekä rikoksen tekijän miespuolisia avustajia.

Sen sijaan suurin osa niistä naishenkilöistä, jotka osallistuvat tarinoiden tapahtumiin, on joko uhreja, Sherlock Holmesilta apua pyytäviä asiakkaita tai miespuolisten asiakkaiden äitejä, siskoja, tyttäriä, vaimoja tai sisäkköjä. Lukuisissa tarinoissa Sherlock Holmesilta saapuu pyytämään apua nuori nainen, joka pelkää joutuvansa naimisiin vääränlaisen miehen kanssa tai vaihtoehtoisesti jollakin tapaa korkeammassa asemassa olevan miehen hyväksikäyttämäksi tai vahingoittamaksi (ks. esim. ”The Adventure of the Speckled Band”, ”The Adventure of the Copper Beeches” ja ”The Adventure of the Solitary Cyclist”). Toinen suuri ryhmä ovat naishenkilöt, jotka ovat jo joutuneet naimisiin huonotapaisen, jopa pahoinpitelevän ja väkivaltaisen miehen kanssa, ja tämä onneton avioliitto on jollain tapaa kietoutunut Sherlock Holmesin selvittämään tapaukseen (ks. esim. *A Study in Scarlet*, ”The Crooked Man” ja ”The Adventure of the Abbey Grange”). Naishenkilöt tuntuvat siis elävän tarinoissa jatkuvasti jonkinlaisen uhan alla. He ovat miehisen vallan ja voiman välittäjiä, sen kohteita, eikä heillä itsellään ole valtaa: heille kuuluva valta annetaan Sherlock Holmesille, joka ratkaisee vaaralliset tilanteet heidän puolestaan ja auttaa naiset turvallisen avioliiton satamaan (Hall 1991). Tämä näkemys vastaa suurelta osin viktoriaanisen ajan kuvaa ihanteellisesta naisesta, jossa yhdistyi seksuaalinen viattomuus, taloudellinen riippuvuus joko naisen isästä tai aviomiehestä, sekä asema eräänlaisena perhepiirin sydämenä. Viktoriaanisen naisen täytyi yhteiskunnan mukaan alistua itseään korkeampien auktoriteettien ja synnynnäisten äidillisten vaistojensa alle, ja nuoria naisia jopa koulutettiin välttämään omien mielipiteidensä muodostamista, jotta he eivät karkottaisi mahdollisia kosijoita tiehensä. (Vicinus 1973: ix–x.)

Tarinoissa on toki myös joitakin naishenkilöiden normista poikkeavia naisia, vaikka he ovatkin harvinaisuus Sherlock Holmesin maailmassa. Kuten jo edellä mainitsin, keskityn tässä tutkimuksessa yhdellä tapaa normista poikkeaviin naishenkilöihin: fyysistä väkivaltaa

käytettäviin naisiin, joita on tarinoissa yhteensä kahdeksan, noin 3,5 % naishenkilöiden kokonaismäärästä. Vertailun vuoksi laskin myös väkivaltaisten miesten osuuden mieshenkilöiden kokonaismäärästä, ja heitä oli 15,4 % – noin neljä kertaa enemmän kuin väkivaltaisia naisia. Väki­valta on siis Sherlock Holmes -tarinoissa enimmäkseen miehistä toimintaa. (Väkivallan määritelmästä lisää luvussa 2.2.)

Sherlock Holmesin maailmassa on myös muutamia naishenkilöitä, jotka eivät käytä niinkään fyysisistä väkivaltaa, vaan luottavat pikemminkin kiristykseen tai muuhun ei-fyysiseen toimintaan. Tunnetuin näistä naishenkilöistä on varmastikin tarinassa ”A Scandal in Bohemia” (1891) esiintyvä Irene Adler, joka on itse tarinoissakin nostettu jalustalle nimityksellä ”*the woman*”. Irene Adler on Watsonin mukaan ainoa nainen, joka on päihittänyt Sherlock Holmesin, ja Holmes kunnioittaa häntä suuresti tämän takia – Holmes jopa säilyttää Irene Adlerin valokuvan muistona tapauksesta. Monissa filmatisoinneissa tämä kunnioitus on tullut rakkaudeksi (ks. esim. Guy Ritchien elokuva *Sherlock Holmes* vuodelta 2009), mutta alkuperäisessä tarinassa Watson korostaa, ettei kyse ollut missään nimessä rakkaudesta:

To Sherlock Holmes she is always *the woman*. I have seldom heard him mention her under any other name. In his eyes she eclipses and predominates the whole of her sex. It was not that he felt any emotion akin to love for Irene Adler. All emotions, and that one particularly, were abhorrent to his cold, precise but admirably balanced mind. (SCAN³ 161)

Irene Adler on muutenkin epätyypillinen naishahmo Sherlock Holmesin maailmassa: hän on Skandinavian kuninkaan rakastajatar, joka kuninkaan kohdeltua häntä epäoikeudenmukaisesti päättää kostaa kiristämällä kuningasta. Adler pukeutuu tarinan aikana mieheksi, leikitellen sukupuolien konventioilla – onhan hän koulutettu näyttelijä ja oopperalaulaja – ja vieläpä mainitsee myöhemmin tehneensä niin usein aikaisemminkin, koska se tarjoaa hänelle enemmän vapauksia. Adlerin kiristyksen kohteeksi joutunut kuningaskin kuvailee häntä sanoin: ”*She has the face of the most beautiful of women, and the mind of the most resolute of men*” (SCAN 166). Lopulta Adler menee naimisiin uuden rakkautensa, omien sanojensa mukaan kuningasta paremman miehen kanssa, ja pakenee maasta ennen kuin Holmes ehtii saada hänet kiinni, kuninkaan kiristykseen käytetty valokuva mukanaan. Toisin kuin monilla muilla

---

³ Käytän tarinoihin viitatessani lyhenteitä, jotka Jay Finley Christ on esitellyt teoksessaan *An Irregular Guide to Sherlock Holmes of Baker Street* (1947). Kyseiset lyhenteet ovat Sherlock Holmes -kirjallisuudessa tavanomainen tapa viitata tarinoihin, joiden alkuperäiset nimet ovat varsin pitkiä. Lista kaikkien tarinoiden lyhenteistä on nähtävissä esimerkiksi sivulla <http://www.bestofsherlock.com/ref/rfab.htm>.

Sherlock Holmes -tarinoiden naisilla, Adlerilla on valtaa ja hän pystyy myös käyttämään sitä. Ei siis ole ihmeekään, että kaikista Sherlock Holmes -tarinoiden naishahmoista juuri Irene Adleria on tutkittu eniten (ks. esim. Krumm 1996, Brunberg 2015).

Irene Adlerin tarina on pohjimmiltaan narratiivi väärinkohdellun naisen kostosta, mutta julkaisuajankohtaansa verrattuna ”A Scandal in Bohemia” murtaa jopa yllättävän paljon sukupuolten konventioita (ks. esim. Brunberg 2015). Verrattuna muihin vastaavanlaisiin Sherlock Holmes -tarinoiden kostonarratiiveihin ”A Scandal in Bohemia” ei ole kuitenkaan kovinkaan väkivaltainen. Kyseessä ei ole yksittäistapaus, sillä etenkin nykyisiin rikostelevisiosarjoihin tai -elokuviin verrattuna monissa Sherlock Holmesin tutkimissa viktoriaanisen ajan tapauksissa on varsin vähän verta, murhia ja väkivaltaa. Joissakin tarinoissa, kuten esimerkiksi ”The Man with the Twisted Lip” ja ”The Adventure of the Yellow Face”, ei lopulta edes tapahdu mitään väkivaltaista tai rikollista. Näistä poikkeuksista huolimatta tarinoiden maailma on kuitenkin yleiskatsaukseltaan erittäin väkivaltainen, ja suurimmasta osasta kertomuksia löytyy väkivaltaa, jopa raakaakin sellaista. Petetty aviomies leikkaa vaimonsa ja tämän rakastajan korvat irti tarinassa ”The Adventure of the Cardboard Box”, jättiläismäinen koira hyökkää Baskervillen suvun jäsenten kimppuun tunnetuimmassa Sherlock Holmes -romaanissa *The Hound of the Baskervilles*, ja kidnapattu nainen yritetään haudata elävältä ”The Disappearance of Lady Frances Carfax” -tarinassa, vain muutamia esimerkkejä mainitakseni. Myös tässä tutkielmassa analysoimissani tarinoissa ja etenkin niiden kostonarratiiveissa on julmaa väkivaltaa, johon palaan tarkemmin edempänä. Sherlock Holmes valitsee tutkimansa tapaukset niiden mielenkiintoisuuden perusteella, mutta kovin monet näistä tapauksista sisältävät silti murhatapauksen tai useammankin.

Juuri tämän Sherlock Holmesin maailman väkivaltaisuuden vuoksi tuntuu luonnolliselta yhdistää naishahmojen tutkimukseen myös väkivallan tutkimusta. Käsittelen tässä tutkielmassa tarkemmin muun muassa edellä mainittuja koston motivoimia naishenkilöitä, joihin myös tutkielmani otsikko viittaa: yksi tarinoiden väkivaltaisista naisista huudahtaa ”*I will free the world of a poisonous thing*” ennen kuin ampuu kostonsa uhrin. Toisin kuin Irene Adlerin kohdalla näissä kaikissa muissa tarinoissa väkivallalla on näkyvä ja merkittäväkin rooli. Itse asiassa voisi jopa sanoa, että tutkimillani väkivaltaisilla naisilla on jo henkilöahmoina suuri merkitys tapahtumiin sekä niihin tarinoihin, joissa he esiintyvät. Koska salapoliisikertomuksien keskeisin tehtävä on selvittää, kuka teki rikoksen ja kuka on syyllinen, murhaajalla tai

epäilyllä on tarinan kannalta aina hyvin merkittävä asema: ilman hänen tekemäänsä rikosta ei olisi tarinaa kerrottavana (Pyrhönen 2010: 43; Mäntymäki 2012: 199).

Tutkimukseni käsittelee siis Sherlock Holmes -tarinoiden väkivaltaisten naisten representaatioita ja sitä, miten kyseiset naishenkilöt sekä toistavat että toisin toistavat feminiinisyyttä. (Käsitteestä toisin toistaminen ks. Pulkkinen 2000: 56.) Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millaisia väkivaltaisten naisten representaatioita Sherlock Holmes -tarinoissa tuotetaan?
2. Millaisia sukupuolen merkityksiä ja sukupuolieroja nämä representaatiot tuottavat?

Tutkielmani aineistona toimivat yhteensä kahdeksan Sherlock Holmes -tarinaa, joissa kussakin esiintyy yksi väkivaltainen naishenkilö: alun perin vuonna 1893 julkaistut ”The Adventure of the Musgrave Ritual” (MUSG) ja ”The Greek Interpreter” (GREE), vuonna 1904 julkaistut ”The Adventure of Charles Augustus Milverton” (CHAS), ”The Adventure of the Golden Pince-Nez” (GOLD) ja ”The Adventure of the Second Stain” (SECO), vuonna 1922 julkaistu ”The Problem of Thor Bridge” (THOR), sekä vuonna 1924 julkaistut ”The Adventure of the Illustrious Client” (ILLU) ja ”The Adventure of the Sussex Vampire” (SUSS). Kuten vuosiluvuista on huomattavissa, suurin osa aineistoni tarinoista on julkaistu viktoriaanisen ajan jälkeisinä vuosina. Niiden tapahtumat sijoittuvat kuitenkin edelleen viktoriaaniseen aikaan, ja niissä näkyvä ajatusmaailma on myös erittäin viktoriaaninen. Tästä syystä käytän analyysissäni hyväksi myös viktoriaanisen ajan naiskuva. Edellä luetellut kahdeksan tarinaa olen valinnut siksi, että niissä esiintyy kaikissa joko nainen, joka on selvästi väkivaltainen, tai nainen, jonka epäillään hyvin vahvasti toimineen väkivaltaisesti. Muissa Sherlock Holmes -tarinoissa tällaisia naishenkilöitä ei esiinny, ja tämän rajauksen takia myös muutama väkivallaton naisrikollinen tai naispuolinen rikoksen avunantaja on jätetty aineistoni ulkopuolelle.

Väkivaltaisten tai muuten normista poikkeavien naisten tutkiminen on erityisen merkittävää siksi, että se paljastaa monesti sukupuoleen ja valtaan liittyviä rakennelmia. Poikkeavuus tuo normin näkyväksi, ja näin ollen esimerkiksi se, miten naispuolisia murhaajia tai väkivallantekijöitä representoidaan fiktiossa, tekee näkyväksi myös ne ideologiat, arvottami-

set ja käytännöt, jotka hallitsevat miehistä vallan ja väkivallan diskurssia. (Mäntymäki 2012: 200.) Väkivaltaisten naisten representaatiot kuvaavat myös naisilta jollain tapaa kiellettyä toimintaa, ja usein tällaisen kielletyn toiminnan esittäminen fiktion kautta voi tuottaa naispuolisille lukijoille tai katsojille mielihyvää: heistä voi olla vapauttavaa lukea naisista, jotka rikkovat tiettyjä naiseuden käyttäytymismalleja ja rajoja (Arvas 1997: 293). Toisaalta kirjallisuudella on myös merkittävä rooli kulttuurisen ymmärryksen ja mielikuvien välittäjänä ja luojana, ja jo tästäkin syystä kirjallisten representaatioiden tutkimus on sinällään merkittävä tutkimuksellinen lähtökohta (Isomaa & Rossi 2013: 13).

On myös muistettava, että kirjallisuudessa on esiintynyt ja esiintyy edelleen vain vähän väkivaltaisia naishenkilöitä. Tällaiset naishenkilöt on kuitenkin tärkeää nostaa esiin, sillä väkivalta on vaikeasti käsiteltävä ja ymmärrettävä asia niin todellisuudessa kuin fiktiossakin. (Arvas 1997: 293.) Lisäksi se vähäinen tutkimus, jota väkivaltaisten naisten representaatioista on tähän mennessä tehty, on keskittynyt enimmäkseen postmodernin ajan kulttuurituotteisiin: televisiosarjoihin, elokuvaan ja viime vuosikymmenten aikana julkaistuihin rikoskirjallisuuden teoksiin. Tämä sivuainetutkielma täyttää siis omalla tavallaan aukon tutkimuskirjallisuudessa tarkastelemalla sitä, millaisia representaatioita väkivaltaisista naisista on tuotettu jo ennen nykyaikaa, 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun rikoskirjallisuudessa.

2 TEOREETTINEN TAUSTA

2.1 Sukupuoli ja representaatio

Koska tutkin naishenkilöitä juuri heidän sukupuolensa kautta ja sukupuolentutkimuksen käsitteiden avulla, on myös tärkeää määritellä, mitä tarkoitan tutkielmassani sukupuolella. Sukupuoli on monimuotoinen ja jopa kiistanalainenkin käsite, eikä pelkkä biologiaan perustuva jako miehiin ja naisiin riitä sen määritelmäksi. Yleensä akateemisessa tutkimuksessa sukupuolella viitataan miehiin ja naisiin liitettyjen ruumiillisten erojen lisäksi myös näihin eroihin kiinnitettyihin kulttuurisiin jakoihin, eli siihen, millainen sosiaalinen sukupuolijärjestys tai -järjestelmä yhteiskunnassa näkyy. Toisin sanoen sukupuolella viitataan siis siihen, miten naiset ja miehet yhteiskunnassa ja kulttuurissa nähdään ja asetetaan suhteessa toisiinsa. (Juvonen, Rossi & Saresma 2010: 12–13.) Sukupuolta onkin hankalaa tutkia ilman yhteiskunnallista tai kulttuurista näkökulmaa, sillä sukupuoli ei ole vain ihmisiin liitettäviä määreitä, vaan myös suhteita. Erityisesti sukupuoleen liittyvät erilaiset valtasuhteet ja hierarkiat (Rossi 2010: 22).

Sukupuoli ja käsitys siitä, mitä sukupuoli on, rakentuu kulttuurisesti ja historiallisesti, ja sitä pidetään yllä yhteiskunnallisilla käytännöillä. Erilaiset instituutiot, kuten koululaitos, tiede, taide ja politiikka, muokkaavat käsityksiä yksilöistä sukupuolisina olentoina sekä sitä, millaiset sukupuolet nähdään luonnollisina ja millaiset luonnottomina. (Mäkelä, Puustinen & Ruoho 2006: 7.) Näiden instituutioiden ja kulttuurin vuoksi esimerkiksi tutkielmani kohteena olevat väkivaltaiset naiset nähdään tavallisesti jollain tapaa luonnottomina, normista poikkeavina (aiheesta lisää luvussa 2.2). On kuitenkin muistettava, että sukupuoli on myös muuttuva merkitysprosessi: sen merkitys ja siihen liittyvät käsitykset ja arvottamiset vaihtelevat ajan ja paikan mukaan. Usein tällaiseen vaihteluun ja muutokseen liittyy neuvottelua ja jopa merkityskamppailua, kun sukupuolta ja sen sisältämiä merkityksiä määritellään uudelleen. (Rossi 2010: 23.)

Tavallisesti sukupuoli erotellaan kahtia biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen, ruumiillisiin eroihin sekä sosiaaliseen, kulttuurin sisällä syntyneeseen näkemykseen sukupuolesta. Pelkätään sanalla *sukupuoli* ei voida suomen kielessä ilmaista näitä eroja, toisin kuin englannin kielen *sex*- ja *gender*-sanoilla, joten erilaiset merkitykset on ilmaistava määritteillä biologinen

ja sosiaalinen. (Juvonen, Rossi & Saesma 2010: 12.) Judith Butlerin (2006: 54) mukaan koko jaottelun oli alun perin tarkoitus kiistää ajatus biologiasta kohtalona; siitä, että pelkät fyysiset ominaisuudet ja biologinen sukupuoli määräävät sen, mihin sukupuoleen yksilö kokee kuuluvansa. Sosiaalista sukupuolta ei näin ollen nähdä biologisen sukupuolen seurauksena, vaan se on pikemminkin kulttuurisesti rakennettu, eikä se ole myöskään yhtä pysyvä kuin biologinen sukupuoli. (Mp.) Tämän vuoksi sukupuolentutkimuksessa on aikaisemmin keskitetty tutki- maan juuri sosiaalista sukupuolta ja sen rakentumista, kun taas biologisen sukupuolen tutki- minen on jätetty biologian ja lääketieteen vastuulle.

Jako biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen ei ole kuitenkaan ongelmaton. Esimerkiksi juuri Butler (2006), jonka näkemyksiin nojaan tässä tutkimuksessa, kritisoi voimakkaasti koko jakoa. Butlerin keskeinen ajatus on, ettei sukupuoli palaudu mihinkään miehen ja naisen väli- seen eroon, ei biologiseen tai mihinkään muuhunkaan alkuperään. Pulkkinen (2000: 50) mukaan Butler kieltäytyykin biologisen ja sosiaalisen sukupuolen hierarkkisesta jaottelusta: sekä biologinen että sosiaalinen sukupuoli ovat molemmat kulttuurisesti tuotettuja konstruktioita, eikä niitä kumpaakaan voida tällöin pitää pysyvänä faktana.

Butlerin merkittävin ajatus onkin, ettei sukupuoli ole pysyvää olemista, vaan muuttuvaa tekemistä. Butlerille sukupuoli on performatiivista: ”sillä ei ole mitään ontologista, olemiseen liittyvää statusta irrallaan niistä monenlaisista teoista, jotka muodostavat sen todellisuuden” (Butler 2006: 229). Illuusio järjestäytyneestä ja kiinteästä sukupuolesta luodaan erilaisten tekojen, eleiden, liikkeiden ja asentojen avulla, sosiaalisena esityksenä, jolloin sukupuolesta tuotetaan eräänlainen konstruktio. Ihmiset eivät siis ole tiettyä sukupuolta esimerkiksi biolo- gisten ominaisuuksiensa vuoksi, vaan he pikemminkin esittävät sukupuolta tiettyjen kulttuu- rissa vallitsevien, eri sukupuoliin liitettyjen sääntöjärjestelmien mukaan. Näihin sääntöjärjes- telmiin puolestaan liitetään tietynlaiset ruumiit sekä tietynlaiset teot ja eleet, joita ihmiset toistavat, aina liikkumistavoista ja pukeutumisesta puhetyyleihin. (Mts. 229, 235; Pulkkinen 2000: 52–53.)

Butlerin performatiivisuuden teoriassa onkin olennaista juuri toisto. Koska sukupuoli on tekemistä, esittämistä, se vaatii toistoa, jatkuvaa ylläpitoa (Butler 2006: 235). Samalla suku- puolen performatiivisuus tosin myös mahdollistaa sen, että sukupuolta on mahdollista toistaa myös toisin. Pulkkinen (2000: 56) huomauttaakin, että vaikka Butlerin ajatus performatiivi- suudesta tuo osaltaan esille kulttuurisen toiston uskomattoman voiman ja vaikutuksen, se

myös muistuttaa siitä, että sukupuolta on mahdollista tehdä toisin. Tämä voi tapahtua joko tietoisesti tai tiedostamattomasti (Rossi 2003: 13). Juuri tämän ajatuksen vuoksi näkemys sukupuolesta ja naiseudesta performatiivisena sopii myös tähän tutkimukseen: aineistoni väkivaltaiset naiset rikkovat sukupuolinormeja, tekevät ”epänaisellisiksi” määriteltyjä tekoja, ja näin ollen toistavat sukupuolta toisin.

Sukupuolen ja sen performatiivisuuden tutkimiseen liittyy läheisesti myös representaation käsite. Representaatio suomennetaan yleensä esitykseksi, mutta esittämisen lisäksi representaatiot myös edustavat ja tuottavat. Ne esittävät jotakin – tämän tutkielman kohdalla väkivaltaisia naisia – mutta ne myös edustavat tiettyä laajempaa kokonaisuutta ja tuottavat tähän kokonaisuuteen liittyviä mielikuvia ja arvoituksia. (Paasonen 2010: 40–41.) Esimerkiksi Isomaa ja Rossi (2013: 12) näkevät representaation kahden mimeettisen käytännön yhdistelmänä: ”todellisuuden” jäljittelyn sekä toisaalta uuden luomisen. Representaatioita siis sekä tuotetaan että ne itsessään tuottavat tietynlaisia merkityksiä: kirjallisuudessa esiintyvät väkivaltaisten naisten representaatiot sekä edustavat kohdettaan että tuottavat lukijoiden mielissä tietynlaista kuvaa väkivaltaisista naisista yleensä. Representaatiot eivät kuitenkaan toista jatkuvasti ja ikuisesti samaa kehää, vaan ne tavallisesti muuttuvat kulttuurin mukana (Nikunen 1996: 19).

Representaatiot vaikuttavat sekä kulttuuriin että yksilöihin monella eri tavalla. Nikunen (1996: 11) väittää jopa, että koko todellisuus on representoitua, ja sen ymmärtäminen tapahtuu representaatioiden kautta. Representaatioiden ja todellisuuden suhde on siis hyvin kiinteä ja vastavuoroinen, ja toisaalta representaatiot myös tuovat esille todellisia valtasuhteita. Representaatiot ja esimerkiksi se, ketkä ovat representaatioiden kohteina ja ketkä eivät, heijastavat ja samalla myös luovat todellisuuden valtasuhteita ja ideologioita. Representaatiot eivät olekaan koskaan sattumanvaraisia, vaan ne ovat järjestäytyneet tietyn ideologian mukaisesti. (Mts. 12–13.)

Representaatio liittyy usein juuri jonkin ihmisryhmän kuvaamiseen tietystä näkökulmasta, ja tästä syystä se on ollut erityisen suosittu käsite sukupuolentutkimuksen saralla. Paasonen (2010: 45) mukaan representaation yhteys ihmisryhmiin on eräällä tapaa kehämäinen: ihmisryhmien esittämisen tavat, representaatiot, vaikuttavat ihmisten tapaan suhtautua ryhmiin, mutta samalla tapamme suhtautua ihmisryhmiin myös vaikuttavat siihen, millaisia representaatioita tai esityksiä ryhmistä tuotetaan. Esimerkiksi naisten ja naiseuden representaatioilla

on merkitystä sille, millaisina naiset kulttuurisesti tai yhteiskunnallisesti nähdään, sekä sille, millaisina naisina naiset näkevät itsensä. On kuitenkin muistettava, että representaatiot ovat aina rajattuja ja valikoivia: ne eivät tarjoa kattavaa ja täysin todenmukaista kuvaa todellisuudesta, vaan vain osan koko kuvasta. Silti esimerkiksi todelliset naiset jatkuvasti muokkaavat omaa identiteettiään ja käsitystään omasta sukupuolestaan representaatioiden avulla (Nikunen 1996: 17).

Representaatioita arvioidaan usein joko huonoiksi tai hyviksi, ja erityisesti sukupuolentutkimuksessa on usein kaivattu ”todellisempia” naisten representaatioita. Naisten representaatioiden kuvitellaankin tavallisesti jakautuvan erilaisiin dikotomisiin ääripäihin tai myytteihin: neitsyt tai huora, pyhimys tai syntinen, kannustava liittolainen tai tuhoisa vihollinen (Macdonald 1995: 61). Toisaalta eräät tutkijat ovat myös sitä mieltä, että representaatiot toimivat ikään kuin roolimalleina, joista yksilöt ottavat suoraan mallia omaan käyttäytymiseensä. Tärkeämpää on kuitenkin tarkastella sitä, miten ja millaisia representaatioita tuotetaan ja uusinnetaan, kuin sitä, ovatko representaatiot hyviä vai huonoja. (Nikunen 1996: 20.) Koska representaatioilla on valta sekä rakentaa että muokata, sekä vahvistaa että kumota sukupuolirooleja ja tiettyyn sukupuoleen liitettäviä ominaisuuksia, ei ole yhdentekevää, millaisena esimerkiksi naisten väkivalta esitetään kirjallisuudessa tai elokuvissa (Arvas 1997: 270).

Representaatiotutkimuksessa on tavallisesti tutkittu erityisesti visuaalisen median, kuten mainosten, television tai elokuvien representaatioita. Isomaa ja Rossi (2013: 13) kuitenkin muistuttavat, että myös kirjallisuuden representaatioilla, joita tämäkin tutkimus käsittelee, on roolinsa kulttuurillisten merkitysten luojana ja välittäjänä. Kuten muutkin kulttuurin osa-alueet, myös kaunokirjallisuus ja siinä esiintyvät representaatiot vaikuttavat ympäröivään yhteiskuntaan toistamalla ja luomalla, ja juuri tästä syystä kirjallisuuden representaatioidenkin tutkiminen on tärkeää.

2.2 Sukupuolistunut väkivalta

Väkivallalla viitataan arkikielessä yleensä joko fyysiseen tai henkiseen väkivaltaan. Tutkimuskirjallisuudessa tehdään sen sijaan useimmiten ero väkivallan ja aggression välillä: aggressio tarkoittaa hyökkäävää käytöstä, joka ei kuitenkaan vahingoita toista ihmistä fyysi-

sesti, kun taas väkivallassa on olennaista juuri se, että se tähtää nimenomaan toisen ihmisen vahingoittamiseen (Arvas 1997: 266–267). Kielitoimiston sanakirja (2015) määrittelee sanan väkivalta seuraavasti: ”jonkun ruumiillista koskemattomuutta, oikeuksia tai etuja loukkaava tai jotakuta tai jotakin vahingoittava voimakeinojen (vars. ruumiillisen voiman) käyttö”. Väkivallan ja sukupuolen välistä suhdetta kuvaa jo se, että edellä mainitun hakusana-artikkelinkin yhteydestä löytyy kolme sukupuolentutkimuksen aiheisiin liittyvää esimerkkiä: sana ”perheväkivalta” sekä erityisesti raiskaukseen viittaavat ilmaukset ”seksuaalinen väkivalta” ja ”tehdä naiselle väkivaltaa”. Väkivallalla ja sukupuolella on siis jonkinlainen yhteys jopa sanakirjatasolla, ja juuri tätä suhdetta aionkin tarkastella tässä tutkielmassa. Kun keskitytään niihin väkivallan aspekteihin, joihin sukupuolella on vaikutusta, on väkivallan käsitettä syytä kuitenkin tarkentaa. Näin termillä voidaan viitata myös niihin sukupuolellisiin ulottuvuuksiin, joita väkivallan rakenteeseen ja väkivaltaan liitettyihin asenteisiin on yhdistetty (Ronkainen & Näre 2008: 21).

Väkivallan sukupuoleen liittyvää ulottuvuutta voidaan ilmaista erilaisin termein: tutkimuskirjallisuudessa käytetään muun muassa käsitteitä sukupuolittunut ja seksuaalisoitunut väkivalta. Tässä tutkimuksessa käytän kuitenkin Suvi Keskinen (2010) tavoin käsitettä sukupuolistunut väkivalta. Olen tehnyt tämän valinnan siksi, että vaihtoehtoinen sukupuolittunut-sana rakentaa sanamuotona kuvaa väkivallasta, joka olisi jo valmiiksi jaettu kahtia mies- ja naissukupuolten kesken; toisin sanoen se olisi siis sukupuolitettu jo ennalta tietyn muotin mukaan. Sukupuolistunut väkivalta sen sijaan tuo esille väkivallan tekojen, motiivien ja seurausten prosessimaisuuden, sen, miten väkivaltaa voidaan sukupuolistaa. Valinta on perusteltu siinäkin mielessä, että sukupuolittunut väkivalta tuo usein helposti mieleen pelkistävän jaon miehiin, jotka tekevät väkivaltaa, sekä naisiin, jotka ovat väkivallan uhreja. (Keskinen 2010: 243.) Tällaisen mielikuvan synnyttävä käsite ei toimisi omassa tutkimuksessani, jossa nimenomaan naiset ovat väkivallan tekijöitä.

Vaikka todellisuudessa väkivaltaa kohdistuukin sekä miehiin että naisiin ja sekä miehet että naiset voivat toimia väkivallan tekijöinä, väkivallan kuva ei kuitenkaan ole symmetrinen. Keskinen (2010: 244) mukaan väkivallan tutkimisen näkökulmasta merkittävää onkin yksinkertaisen tekijä–uhri-jaottelun sijaan juuri se, millaisia väkivallan muotoja, tapahtumapaikkoja ja seurauksia sukupuolistuneeseen väkivaltaan liittyy. Mielestäni listaan voi myös hyvin lisätä väkivallan syyt tai motiivit ja sen, miten väkivaltaan suhtaudutaan. Miesten väkivalta on edelleen normi, ja väkivaltaisen naisen katsotaan usein rikkovan odotuksia naisille sopivasta

ja naisellisesta käyttäytymisestä. Sellaisissa tilanteissa, joissa miehet käyttävät väkivaltaa ja suuntaavat aggressionsa ulospäin, naisten oletetaan yleensä väkivallan sijaan joko masentuvan tai jopa suuntaavan aggressionsa itsetuhoisesti sisäänpäin, omaan itseensä (Ronkainen & Näre 2008: 15; Lavin 2010: 107). Naiset myös syyllistyvät ja ahdistuvat väkivaltaisista tuntemuksistaan enemmän kuin miehet (Arvas 1997: 269).

Koska ulospäin suuntautunut aggressio on helpommin havaittavissa, väkivallan tutkimus onkin keskittynyt useimmiten tutkimaan juuri miesten käyttämää väkivaltaa, mikä on sinällään ymmärrettävää: esimerkiksi vuosina 2003–2012 jopa 88 % henkirikoksen tekijöistä oli Suomessa miehiä (Lehti 2014: 10). Naisten väkivaltaa ei sen sijaan ole tutkittu vielä kovinkaan paljon, vaan aihe nähdään luultavasti edelleen eräänlaisena tabuna. Väkiältä on maskuliinista toimintaa, ja naiset on perinteisesti nähty hoivaavina, tunteellisina ja passiivisina – kuvaus, johon väkiältä tai muunlainen poikkeava käytös ei sovi lainkaan (Mäntymäki, Rodi-Risberg & Foka 2015: 15). Useimmiten jopa pienelläkin tavalla tästä perinteisestä näkemyksestä poikkeavat naiset on luokiteltu aggressiivisiksi ja väkivaltaisiksi, lyhyesti sanottuna siis ”epänaisellisiksi” (mts. 9). Väkiältä käyttävä nainen ikään kuin vaihtaa väliaikaisesti sukupuolta hylätessään perinteisesti naiseuteen liitetyt ominaisuudet ja valitessaan niiden sijaan maskuliinisuuteen yhdistetyn väkivallan (Arvas 1997: 271). Heinämaan ja Näreen (1995: 5) mukaan naisen viha on edelleen vaikeammin hyväksyttävää kuin miehen, ja naisten väkivaltainen tai aggressiivinen käytös pyritään usein torjumaan tai jopa kieltämään kokonaan. Arvaksen (1997: 284) mukaan väkivaltainen nainen edustaakin ”uhkaa patriarkaaliselle kulttuurille, jossa väkivaltaisesti käyttäytyvä nainen ei voi olla nainen”.

Suomalaisten väkiältä tehneiden naisten kokemuksia tutkinut Lattu (2008) tuo esille sen, että naisten väkiältä tapahtuu useimmiten perhepiirissä: yleisimpiä väkivallan muotoja ovat joko naisten parisuhteessa tekemä väkiältä tai omiin lapsiin kohdistunut väkiältä. Naisten syyt väkivaltaiselle käytökselle olivat Latun tutkimuksessa erittäin moninaisia ja vaihtelivat väsymyksestä, parisuhderiidoista ja mustasukkaisuudesta itsepuolustukseen ja puolison tai lapsen rankaisemiseen. Usein väkiältä liittyi myös naisten itsensä parisuhteessa kokemaan väkiältaan, ja tällöin naiset myös kokivat väkivallansa olleen oikeutettu kosto. (Mts. 171–189.) Myös Ronkaisen ja Näreen (2008: 22) mukaan on varsin harvinaista, että nainen käyttäisi väkiältä tuiki tuntematonta henkilöä kohtaan, vaan useimmiten väkivaltaiset tilanteet tapahtuvat juuri naisten lähipiirin sisällä.

Lattu (2008: 168) huomauttaa tutkimuksessaan, etteivät yhteiskuntatieteet ole juurikaan tarkastelleet naisia väkivallan tekijöinä, vaan tutkimukset ovat usein painottuneet naisiin väkivallan uhreina: siihen, millaista fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa naisiin kohdistuu. Ihmisten kyky ja mahdollisuus väkivaltaan ovat kuitenkin universaaleja ja sukupuolesta riippumattomia; kulttuuri ja sukupuoli vaikuttavat vain siihen, miten väkivaltaan suhtaudutaan ja millaisia tekoja ja motiiveja siihen tavallisesti liittyy (Ronkainen & Näre 2008: 14–15). Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen vähyys saattaa omalta osaltaan vaikuttaa siihen, että myös fiktionaalisista väkivaltaisista naisista on olemassa varsin vähän tutkimusta. Se vähä tutkimus, mitä itse olen löytänyt, on lisäksi keskittynyt vain moderneihin kulttuurituotteisiin, kuten toimintaelokuvaan tai viimeisten vuosikymmenten aikana julkaistuihin rikosromaaneihin. Tässä mielessä oma tutkimukseni täyttää aukon tutkimusperinteessä: Sherlock Holmes -tarinat on kuitenkin julkaistu jo 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alussa, eikä aiempi tutkimus ole vielä tarkastellut näin ajallisesti kaukaisten teosten väkivaltaisten naisten representaatioita.

Elokvien väkivaltaisista naisista on havaittu, että monien katsojien mielestä naisten elokuvissa tekemät väkivallanteot ovat jollain tapaa järkyttävämpiä kuin miesten vastaavat teot. Tämä johtuu juuri siitä, että väkivaltaisuus nähdään pohjimmiltaan miehisenä ja jopa patriarkaalisenä toimintana. Samasta syystä monet feministitkin vastustavat väkivaltaisten naisten esityksiä elokuvissa: heidän mielestään väkivaltainen nainen mukautuu patriarkatin sääntöihin sen sijaan, että osoittaisi vahvuutensa feminiinisten tekojen kautta. (King & McCaughey 2001: 2.) Tämä näkemys toisaalta vain vahvistaa ajatusta passiivisista ja hoivavista naisista, eikä myöskään tunnu lopulta kovin uskottavalta, kun otetaan huomioon, että väkivalta on universaali ilmiö, kuten edellä on mainittu. Rooleiltaan väkivaltaiset naishenkilöt voivatkin olla elokuvissa sekä sankareita että vihollisia (mp.). Keskinen (2010: 244) mukaan viime aikoina on alkanut kuitenkin yleistyä juonikuvio, jossa vääryyttä kohdannut nainen kostaa kokemuksensa väkivallan avulla (ks. esim. Quentin Tarantinon *Kill Bill* -elokuvat). En itse usko, että kyseinen juonikuvio on loppujen lopuksi kovinkaan tuore: samankaltaisia tarinoita löytyy omastakin aineistostani.

Moderneja rikosromaaneja tutkinut Tiina Mäntymäki (2012; 2015c) on puolestaan huomannut, että naismurhaajille on yleensä tarjolla neljä erilaista narratiivia. He voivat olla joko 1) traumatisoituneita uhreja, jotka kostavat kärsimänsä vääryyden väkivallalla ja näin muuttuvat passiivisesta uhrista aktiiviseksi tekijäksi; 2) murhaavia perheenjäseniä, jolloin

tarinat keskittyvät usein naisten taloudelliseen asemaan ja naisten väliseen kanssakäymiseen; 3) uskollisia rakastajia, jotka murhaavat rakkauden tai mustasukkaisuuden takia; tai 4) vaarallisia ns. trickster-hahmoja, joiden tarkoituksena on tuoda näkyväksi sosiaalinen epäoikeudenmukaisuus rikkomalla luokkaeroihin, sukupuoleen tai muihin jaotteluihin liitettyjä rajoja (Mäntymäki 2012: 201–205; Mäntymäki 2015c: 105–113). Vaikka rikoskirjallisuuden perusidea on se, että rikoksen tekijä saadaan kiinni ja toimitetaan vastuuseen teoistaan, saavat naismurhaajat yleensä moderneissa rikosromaaneissa vapautuksen rangaistuksestaan: he joko eivät jää lainkaan kiinni tai heidät päästetään vapaaksi ilman tuomiota. Toisaalta myös naismurhaajan tekemä itsemurha on tavanomainen lopetus narratiiville. Vain hyvin harvoin väkivaltaiset ja murhaavat naiset joutuvat fiktiossa vastaamaan teoistaan vankilassa. (Mäntymäki 2012: 206; Mäntymäki 2015a: 108.)

Usein fiktionaaliset väkivaltaiset naiset toistavatkin naiseutta sekä toisin että normin mukaisesti. Sinällään jo naisen väkivaltainen käytös on feminiinisyyden toistamista toisin, normien rikkomista ja patriarkaalisten rakenteiden kyseenalaistamista – mutta toisaalta useissa väkivaltaisen naisen narratiiveissa on edelleen mukana ajatus naisesta uhrina, joka muuttuu väkivaltaiseksi kostaakseen kokemansa vääryydet (Mäntymäki 2012: 207). Tietysti myös tällaisia väkivaltaisia mieshahmoja on olemassa: muun muassa monien supersankareiden, kuten Batmanin, taustalla on vastaava motiivi. Mäntymäen (mp.) mukaan on kuitenkin huomionarvoista, että yleensä, kun traumatisoitunut miesuhri muuttuu aktiiviseksi kostajaksi, hänestä tulee sankari, jolla on yleismaailmallinen sanoma ja joka nousee lopulta kostajan asemansa yläpuolelle. Naispuoliset kostajat sen sijaan jäävät pelkiksi kostajiksi yhteiskunnallisiin ongelmiin huomiota kiinnittävistä narratiiveistaan huolimatta. Naiskostajia hallitsee juuri heidän naiseutensa läsnäolo, ja sama naiseuden läsnäolo vaikuttaa myös oman tutkimukseni väkivaltaisiin naisiin, heidän tekojensa motiiveihin ja seurauksiin.

3 VÄKIVALTAISTEN NAISTEN REPRESENTAATIO

Analysoin tutkielmassani lähiluvun avulla Sherlock Holmes -tarinoiden väkivaltaisten naisten representaatiota, ja teen sen tarkastelemalla erityisesti sellaisia piirteitä tai ominaisuuksia, jotka toistuvat aineistossani useamman väkivaltaisen naisen kohdalla. Tällaiset toistuvat piirteet rakentavat tarinoiden sisällä tiettyä kuvaa siitä, millainen tyypillinen väkivaltaan turvautuva nainen on, ainakin Sherlock Holmesin maailmassa, ja näin ollen ne myös rakentavat lukijan mielessä kuvaa väkivaltaisista naisista. Analysoin löytämäni piirteet omissa alaluvuissaan. Lukujen otsikot ovat peräisin aineistonani toimivien tarinoiden uusimmasta suomennoksesta, jonka on tehnyt Jaakko Anhava (*Sherlock Holmes: kootut kertomukset* vuodelta 2010), mutta analyysiani valaisevat esimerkit ovat alkuperäisestä englanninkielisestä tekstistä juuri oikeiden sanamuotojen esille tuomisen vuoksi.

Kuten jo edellä tutkielmani johdannossa mainitsin, väkivaltaisia naisia on tarinoissa yhteensä kahdeksan: Rachel Howells (MUSG), Sophy Kratides (GREE), nimettömäksi jäävä aatelinainen (CHAS), Anna (GOLD), Madame Fournaye (SECO), Maria Gibson (THOR), Kitty Winter (ILLU) ja rouva Ferguson (SUSS). Viitataan naiseen analyysissä heidän nimillään, ja tekstiesimerkkeihin on merkitty, mistä tarinasta ja miltä sivulta kukin esimerkki on peräisin.

3.1 ”Vapautan maailman myrkyllisestä otuksesta”: naisten uhrin ja tekojen motiivit

Ronkainen ja Näre (2008: 22) tuovat artikkelissaan esille, että naisten tekemä väkivalta tapahtuu todellisessa elämässä usein lähipiirissä: se kohdistuu yleensä ihmisiin, jotka ovat osa naisen parisuhdetta tai perhe-elämää. Sama on havaittavissa myös Sherlock Holmes -tarinoiden väkivaltaisissa naisissa, sillä heidän uhreillaan on tavallisesti joko ollut romanttinen suhde naiseen tai he liittyvät muuten naisten parisuhde- ja perhe-elämään. Näin ollen tarinoiden väkivaltaiset naiset vahvistavat yleistä käsitystä naisten väkivallasta henkilökohtaisena ja tunteellisena: on suhteellisen harvinaista, että nainen hyökkäisi täysin tunteettoman ihmisen kimppuun (Ronkainen & Näre 2008: 22).

Ehdottomasti suurin osa väkivaltaisten naisten uhreista on joko heidän nykyisiä tai entisiä miesystäviään. Rachel Howells surmaa entisen rakastettunsa, Sophy Kratides puolestaan enti-

sen rakastettunsa lisäksi myös tämän miespuolisen toverin. Madame Fournaye tappaa aviomiehensä, ja Kitty Winter heittää rikkihappoa entisen miesystävänsä kasvoille. Kaikissa näissä tapauksissa tekojen motiivina on kosto: kukin naisista on joutunut tavalla tai toisella miehen pettämäksi, ja he kostavat miehen teot äärimmäisellä väkivallan muodolla.

Rachel Howellsin uhri on naisen kanssa samassa talossa työskentelevä, naistenmiehen maineessa oleva hovimestari Brunton. Brunton on ollut kihloissa Howellsin kanssa mutta on sittemmin jättänyt tämän toisen naisen vuoksi, kuten Rachel Howellsin esimies asian selittää:

“– –He is a bit of a Don Juan – – A few months ago we were in hopes that he was about to settle down again, for he became engaged to Rachel Howells, our second housemaid; but he has thrown her over since then and taken up with Janet Tregellis, the daughter of the head game-keeper. – –”
(MUSG 389)

Myöhemmin Sherlock Holmes epäilee, että Brunton on voinut pettää Rachel Howellsin jopa vielä vakavammin kuin talon muut asukkaat ovat arvanneetkaan: ”*the man who had wronged her – wronged her, perhaps, far more than we suspected*” (MUSG 396). Tarinassa ei kerrota, minkälaiseen petokseen Holmes tällä lausunnollaan viittaa, mutta ei liene kovinkaan epätoiminnäköistä olettaa, että Brunton on saattanut uhkailla Howellsia tai häpäistä tämän aseman muullakin tavoin kuin vain purkamalla kihlauksen.

Samanlainen mustasukkaisuuteen ja koston viittaava motiivi on myös Madame Fournayella, joka epäilee miehellään olevan suhde toiseen naiseen. Hän seuraa miestänsä Ranskasta Lontooseen asti ja tappaa miehensä nähtyään tämän luona toisen naisen. Madame Fournayen mies eli kaksoiselämää – hänet tunnettiin nimellä Henri Fournaye Ranskassa ja Eduardo Lucasina Englannissa – mutta hänen luonaan vierailut nainen ei ollut hänen rakastajattarensa, vaan hänen ammattimaisen kiristysrinkinsä uhri. Madame Fournaye kuitenkin tulkitsee tilanteen toisin ja hyökkää miehensä kimppuun, kuten paikalla ollut silminnäkijä kertoo:

“– – I have a vision of a dark, frantic face, of a woman’s voice, which screamed in French, ‘My waiting is not in vain. At last, at last I have found you with her!’ – –” (SECO 665)

Sophy Kratidesin ja Kitty Winterin motiiveihin ei sen sijaan liity mustasukkaisuutta, vaan he hyökkäävät uhriensa kimppuun pelkän koston vuoksi. Sophy Kratidesin uhri, Harold Latimer,

on aluksi houkutellut Kratidesin karkaamaan kanssaan ja hylkäämään entisen elämänsä. Kun Kratidesin veli sitten matkustaa Kreikasta Lontooseen selvittämään tilannetta, Latimer kidnappaa hänet ja yrittää kiristää veljeä luovuttamaan siskonsa omaisuuden Latimerille. Myöhemmin Latimer rikoskumppaninsa kanssa tappaa veljen ja pakenee maasta Sophy Kratides mukanaan. Kun sekä Latimer että hänen rikoskumppaninsa löydetään myöhemmin kuolleina, ei tapahtumien kulussa ole Sherlock Holmesin mielestä paljoakaan epäselvyyttä:

They had each been stabbed, it seems, and the Hungarian police were of the opinion that they had quarrelled and had inflicted mortal injuries upon each other. Holmes, however, is, I fancy, of a different way of thinking, and he holds to this day that, if one could find the Grecian girl, one might learn how the wrongs of herself and her brother came to be avenged. (GREE 446)

Kitty Winter ei puolestaan tapa uhriaan, mutta hän kyllä vahingoittaa tätä vakavasti heittä-mällä rikkihappoa tämän kasvoille. Uhri, paroni Adelbert Gruner, tunnetaan Lontoon alamaailman piirissä ”naisten kerääjänä” – hän hurmaa naisia ja sitten heittää heidät sivuun saatuaan hupinsa. Grunerilla on jopa kirja, ”*lust diary*” (ILLU 998), johon hän on kerännyt tiedot kaikista tuhoamistaan naisista. Yksi näistä naisista on juuri Kitty Winter:

”– You needn’t go into my past, Mr. Holmes. That’s neither here nor there. But what I am Adelbert Gruner made me. If I could pull him down!” She clutched frantically with her hands into the air. ”Oh, if I could only pull him into the pit where he has pushed so many!” (ILLU 990)

Tarinassa ei sen tarkemmin kerrota, mitä Gruner itse asiassa tekee uhreilleen, mutta hän on ainakin tappanut aikaisemman vaimonsa ja hänen sanotaan useampaan kertaan ”tuhoavan naisia” (”*ruined*”, ILLU 990, 992). Viktoriaanisella ajalla naisen maineelle oli tärkeintä juuri hänen viattomuutensa, ja naista itseään pidettiin syyllisenä tämän viattomuuden menettä-miseen, jos hän esimerkiksi päätyi avioliiton ulkopuoliseen suhteeseen tai ei ollut käytökseltään tarpeeksi siveellinen. Maineen tahriutuminen saattoi altistaa naisen monenlaisille vaaroille, ja ”likainen” nainen sai osakseen myös voimakasta paheksuntaa ja tuomitsemista. (Vicus 1973: xiv; Cominos 1973: 157.) Tästä syystä ei ole uskoakseni kovinkaan kaukaa haettava tul-kita, että naisten tuhoaminen viittaa tässä yhteydessä juuri naisten seksuaalisen maineen ja puhtauden tuhoamiseen: Gruner on tuhonnut viattomia naisia, liannut heidän maineensa ja tuominnut heidät näin loppuelämäkseen surkeaan yhteiskunnalliseen asemaan. Kostaakseen oman tuhonsa Kitty Winter heittää paroni Grunerin kasvoille rikkihappoa, joka syövyttää

Grunerin kasvopiirteet ja sokeuttaa hänet, tuhoten juuri sen ulkoisen komeuden, jonka avulla hän on houkutellut naisia ansaan.

Muutaman väkivaltaisen naisen teot eivät sen sijaan kohdistu suoraan heidän rakastettuihinsa, mutta heidän uhreillaan on silti selvä yhteys kyseisiin miehiin. Nimetön aatelinainen tappaa Charles Augustus Milvertonin, miehen, joka on kiristänyt häntä ja jonka teot ovat johtaneet naisen aviomiehen kuolemaan. Milverton on ammattikiristäjä, joka lähetti naisen aviomiehelle joitakin naisen nuorena kirjoittamia arkaluontoisia kirjeitä. Aviomiehen sydän särkyi, ja hän kuoli. Tässäkin tapauksessa on siis kyse kostomotiivista, vaikka kosto ei tällä kertaa kohdistukaan entiseen rakastettuun. Myös tässä tarinassa, kuten Kitty Winterinkin kohdalla, naisen uhrin tekoihin viitataan sanalla ”ruined” (CHAS 580; ks. esimerkki alla). Tarinan väkivaltaisen aatelinainen sanoo Milvertonille ennen kuin murhaa tämän: ”*It is I – – the woman whose life you have ruined*” (CHAS 580), ja juuri tämän elämänsä tuhoamisen nainen haluaakin kostaa tappamalla Milvertonin:

“You will ruin no more lives as you have ruined mine. You will wring no more hearts as you have wrung mine. I will free the world of a poisonous thing. Take that, you hound – and that! – and that! – and that! – and that!”
(CHAS 580)

Maria Gibson ei myöskään tapa aviomiestään, mutta hänen kostoväkivaltansa liittyy silti hänen miehensä tekoihin ja mustasukkaisuuteen. Gibson on tarinoiden väkivaltaisista naisista ainoa, jonka väkivalta kohdistuu vain häneen itseensä: hän tappaa itsensä, mutta huomattavaa on se, että itsemurhan tavoitteena on silti lavastaa Gibsonin aviomiehen ihailun kohteena oleva kotiopettajatar syylliseksi murhaan. Omalla tavallaan tässäkin tapauksessa on siis kyse petetyn naisen kostosta. Juuri tästä syystä olen ottanut Maria Gibsonin mukaan analyysiini, sillä vaikka hänen väkivaltansa kohdistuukin häneen itseensä, hänessä on muuten paljon samanlaisia piirteitä kuin muissakin tutkielmani väkivaltaisissa naisissa.

Tarinassa Maria Gibsonin aviomiehen tilanhoitaja toistelee, kuinka herra J. Neil Gibson oli tehnyt vaimonsa elämästä täyttä tuskaa: ”*he was brutal to her – yes sir, brutal! – – I am sure that he had made her life a misery to her*” (THOR 1057). Maria Gibson kuitenkin rakastaa miestänsä tästä kaikesta julmuudesta huolimatta – mutta hän ei voi antaa anteeksi sitä, että hänen aviomiehensä on täysin perheen nuoren kotiopettajattaren lumoissa:

“ – – No doubt she blamed this innocent lady for all those harsh dealings and unkind words with which her husband tried to repel her too demonstrative affection. Her first resolution was to end her own life. Her second was to do it in such a way as to involve her victim in a fate which was worse far than any sudden death could be.” (THOR 1070)

Edellä käsiteltyjen naisten lisäksi väkivaltaisista naisista on vielä kaksi: Anna ja rouva Ferguson, joiden väkivallan motiivi on erilainen kuin muilla naisilla. He ovat naisista ainoat, joiden tekojen syynä ei ole petetyn naisen kosto, mustasukkaisuus tai molemmat. Anna tappaa vahingossa entisen aviomiehensä henkilökohtaisen avustajan ollessaan varastamassa tärkeitä asiakirjoja miehensä talosta. Avustaja yllättää hänet itse teosta, ja seurauksena kamppailun tuoksissa Anna tulee tappaneeksi hänet:

“ – – It was I who killed the young man. But you are right – you who say it was an accident. I did not even know that it was a knife which I held in my hand, for in my despair I snatched anything from the table and struck at him to make him let me go. It is the truth that I tell.” (GOLD 619)

Rouva Fergusonin väkivallan motiivina on sen sijaan hänen pienen lapsensa suojeleminen. Rouvan aviomiehellä, herralla Fergusonilla, on aikaisemmasta avioliitostaan nuori poika, joka on mustasukkainen uuden tulokkaan, pienen vauvan, saamasta huomiosta ja yrittää myrkyttää vauvan. Rouva Ferguson saa pojan suunnitelman selvillä ja hyökkää väkivaltaisesti tämän kimppuun:

Twice the wife was caught in the act of assaulting this poor lad in the most unprovoked way. Once she struck him with a stick and left a great weal on his arm. (SUSS 1035)

“ – – She has beaten your son.”

“Once with a stick and once very savagely with her hands.”

“Did she give no explanation why she struck him?”

“None save that she hated him. Again and again she said so.” (SUSS 1038)

Kahdeksasta väkivaltaisesta naisesta kuuden motiivina on siis tavalla tai toisella kosto. Keskinen (2010: 244) mukaan kirjallisuudessa ja elokuvissa on viime aikoina yleistynyt juonikuvio, jossa naisten väkivallan taustalla on juuri heidän kokemiensa vääryyksien kostaminen. Myös Latun (2008: 189) tutkimat todellisen elämän väkivaltaiset naiset kertoivat usein tekojensa syyksi koston tai mustasukkaisuuden. Aineistoni perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, ettei kyseinen narratiivi ole kovinkaan uusi keksintö, vaan se on ollut yleinen

tapa motivoida naisten väkivaltaa jo viktoriaanisella ajalla. Toisaalta tämä juonikuvio myös toistaa omalta osaltaan toisin sukupuolten rooleja: yhä vieläkin, kun nainen joutuu väkivallan tai muiden vääryyksien uhriksi, on tavallista olettaa jonkun naiselle läheisen miehen kostavan naisen puolesta (Neroni 2005: 55–56). Kosta motiivinaan käyttävät naishenkilöt ottavatkin tavallaan oikeuden omiin käsiinsä ja rikkovat perinteistä näkemystä naisista passiivisina väkivallan uhreina. On kuitenkin muistettava, että vaikka naisista tuleekin tällaisissa narratiiveissa aktiivisia kostajia, heissä säilyy edelleen myös uhrin leima, sillä juuri heidän asemansa uhrina on syynä heidän väkivaltaansa (Mäntymäki 2012: 207).

Aineistoni naisten koston syynä vaikuttaisi olevan joko heihin kohdistunut huono kohtelu tai kiristys. Siitä huolimatta, että naisten kokemat vääryydet ja naisten heikompi yhteiskunnallinen asema ovat laajoja ongelmia, tarinoissa ei kuitenkaan tuoda esille sitä, että naisten väkivalta olisi merkki jostakin suuremmasta ongelmasta, johon kannattaisi puuttua yhteiskunnallisellakin tasolla. Naisten tarinoilla on siis yhteiskunnallinen sanoma, mutta se sivuutetaan itse tarinan sisällä. Tämä vastaa jo edellä luvussa 2.2 mainittua naiskostajien tavanomaista piirrettä: toisin kuin miespuoliset kostajat, naiset ovat naiseutensa hallitsemia eivätkä pysty nousemaan kostajan asemansa yläpuolelle yhteiskunnallisesta sanomastaan huolimatta (Mäntymäki 2012: 207). Kaikki naisten kostonarratiivit esitellään Sherlock Holmesin maailmassa vain yksittäisinä rikostapauksina, vaikka niillä onkin paljon yhteistä ja ne paljastavat omalta osaltaan sen, miten turvaton asema naisilla on: he joutuvat helposti miesten hyväksikäyttämiksi tai kiristyksen kohteiksi.

Kuten totesin edellä Kitty Winterin yhteydessä, viktoriaanisella ajalla naisen viattomuutta pidettiin hänen arvokkaimpana ominaisuutenaan, ja viattomuuden menettäminen teki aika-laisten mielestä naisen alttiiksi ties millaisille vaaroille ja onnettomuuksille (Cominos 1973: 157). Voidaankin tulkita, että Sherlock Holmes -tarinoiden väkivaltaiset naiset kokevat menettäneensä viattomuutensa huonon kohtelun tai kiristyksen vuoksi, ja siksi heidän ainoaksi vaihtoehdokseen jää hyökätä heidät tuhonneen miehen kimppuun. Toisaalta on myös muistettava, että viktoriaanisen ajan naisten elämä oli keskittynyt täysin heidän aviomiestensä ympärille: heidän koko elämäntarkoituksensa oli omistautua aviomiehelleen ja tämän mielenkiinnonkohteille (mts. 161). Ei siis ole sinällään kovinkaan yllättävää, että naiset reagoivat dramaattisen väkivaltaisesti, jos koko heidän elämänsä tarkoitus, heidän rakastettunsa tai aviomiehensä, pettää tai jättää heidät.

Huomattava yhtenäinen piirre tarinoiden väkivaltaisissa naisissa onkin juuri se, että heidän uhrinaan on yleensä mies. Ainoastaan Maria Gibsonin väkivalta kohdistuu häneen itseensä ja epäsuorasti naispuoliseen kotiopettajattareen, jonka hän yrittää lavastaa syylliseksi. Kaikki muut naiset sen sijaan hyökkäävät väkivaltaisesti miesten kimppuun, olivatpa nämä sitten rakastettuja, kiristäjiä tai poikapuolia. Naisten välistä väkivaltaa ei tarinoissa kuvata laisinkaan. Perinteinen näkemys miehistä väkivallan tekijöinä ja naisista sen uhreina kääntyy siis tarinoissa pääläelleen, kun naisista tulee tekijöitä ja miehistä uhreja.

3.2 ”Trooppinen syntyperä ja trooppinen luonne”: naisten asema ulkopuolisina ja heidän väkivaltansa muodot

Tarinoiden kahdeksasta väkivaltaisesta naisesta jopa seitsemän kuvaillaan poikkeavan taustaltaan Sherlock Holmesin ja tohtori Watson edustamasta valkoihoisten, ylempään keskiluokkaan kuuluvien lontoolaisten luokasta: Rachel Howells on walesilainen, Sophy Kratides kreikkalainen, Anna venäläinen, Madame Fournaye Ranskassa asuva kreoli, rouva Ferguson perulainen ja Maria Gibson brasilialainen. Heidän lisäksi myös Kitty Winter on ulkopuolinen, tosin hieman eri tavalla: hän kuuluu puhetyylinsä ja ulkonäkönsä perusteella selvästi alempaan yhteiskuntaluokkaan. Jos naiset siis tarinoissa toistavatkin väkivaltaisilla teoillaan naiseutta toisin, ovat he myös jo asemaltaan brittiläisessä yhteiskunnassa ”toisia”, ulkopuolisia ja vieraita, hyväksytystä normista poikkeavia. Favorin (2000: 408) mukaan onkin tavallista, että Sherlock Holmes -tarinoissa viholliset ovat imperialismin mukaisesti ulkomaalaisia tai jollain muulla tavalla ulkopuolisia, ja tämä pitää paikkaansa myös väkivaltaisten naisten kohdalla.

Väkivaltaisten naisten ulkopuolisuuteen liittyy tarinoissa monesti se, että he ovat kotoisin jostakin eteläisestä, lämpimän ilmaston maasta, kuten Kreikasta tai Brasiliasta, tai että he kuuluvat äkkipikaisuudestaan ja kuumaverisyydestään tunnettuun kansalaisuuteen, kuten vaikkapa walesilaisuuteen. Naisten luonne ja tausta poikkeavat siis sekä brittiläiselle kulttuurille tyypillisestä pidättyväisyydestä että viktoriaanisen ajan ihanteellisen naiskuvan passiivisuudesta ja viattomuudesta. (Viktoriaanisen ajan naiskuvasta ks. Vicinus 1973.) Naisten poikkeavan voimakas luonne tuodaan esille myös heitä kuvailtaessa:

She was of Welsh blood, fiery and passionate. (MUSG 392)

What smouldering fire of vengeance had suddenly sprung into flame in this passionate Celtic woman's soul -- (MUSG 396)

Mme. Fournaye, who is of Creole origin, is of an extremely excitable nature, and has suffered in the past from attacks of jealousy which have amounted to frenzy. (SECO 659)

"Yes, she is very jealous -- jealous with all the strength of her fiery tropical love." (SUSS 1038)

"-- She was a creature of the tropics, a Brazilian by birth --. Tropical by birth and tropical by nature. A child of sun and passion. --" (THOR 1057)

"-- the heat of the Amazon was always in her blood. --" (THOR 1062)

Kuten esimerkeistä näkyy, naisten kuvailuissa toistuvat tulisuuheen ja intohimoon viittaavat sanat: *fiery, passionate, tropical, flame, heat*. Naisten tausta ja luonne vaikuttavatkin antavan heille tarinoissa ikään kuin edellytykset väkivaltaisuuheen: heidän verestään ja perimästään johtuu se, että he tuntevat asioita niin voimakkaasti ja voivat näin ollen myös reagoida tapahtumiin intohimoisesti ja jopa väkivaltaisesti. Lisäksi tällaisella kuumaverisellä luonteella perustellaan usein se, miksi naisten mustasukkaisuus on voinut johtaa väkivaltaisiin tekoihin (ks. tekstiesimerkit yllä).

Samankaltaisia tulisuuheen viittaavia sanoja käytetään myös kuvailemaan Kitty Winteriä. Häneen liitetään sellaisia ilmauksia kuten "*a flame-like young woman*" (ILLU 989), "*her blazing eyes*" (ILLU 990) ja "*the fiery Miss W.*" (ILLU 991). Kitty Winterin uhri kuvailee häntä puolestaan helvetin tuleen viittaavilla ilmauksilla "*hell-cat*" ja "*she-devil*" (ILLU 998). Tarinassa annetaankin ymmärtää, että Kitty Winterin tulisuus liittyy toisaalta siihen valtaisaan vihaan, jota hän tuntee uhriaan kohtaan, sekä toisaalta hänen alempaan yhteiskunnalliseen asemaansa. Häntä jopa verrataan erääseen yläluokkaiseen naiseen sanoin "*If you ever saw flame and ice face to face, it was those two women*" (ILLU 992).

Kiiivasluonteisten naisten tulisuuudella tuntuu olevan osansa myös niihin tapoihin, joilla heidän väkivaltansa ilmenee. Neronin (2005: 65–66) mukaan 1800-luvulla ainoa naisille yhteiskunnallisesti hyväksyttävä murhatapa oli myrkyttäminen: se oli periaatteessa väkivallaton, jollain tapaa naismainen ja feminiinisyyden rajojen sisällä pysyttelevä murhatapa. Sherlock Holmes -tarinoiden murhaajattarista yksikään ei kuitenkaan myrkytä uhriaan, vaan heidän väkivaltansa muodot ovat hyvinkin aggressiivisiä ja raakoja. Sophy Kratides ja Madame

Fournaye puukottavat uhrinsa, Kitty Winter heittää syövyttävää rikkihappoa uhrinsa kasvoille, rouva Ferguson hakkaa poikapuoltaan käsillään ja kepillä, ja Maria Gibson ampuu itsensä. Kaikki nämä teot ovat kovin kaukana kliinisestä ja siististä myrkyttämisestä. Ainoa naisista, jonka teko ei ole yhtä raaka tai lähikontaktia uhrin kanssa vaativa, on Rachel Howells, joka sulkee uhrinsa ilmatiiviiseen tilaan, jossa tämä tukehtuu. Suurin osa naisista kuitenkin rikkoo väkivaltaisten – tai pikemminkin murhaavien – naisten perinteitä käyttämällä hyvin aggressiivista ja rajua väkivaltaa, epänaisellisena ylipäätäänkin nähdyn väkivallan vielä epänaisellisempaa muotoa.

Monet naisten väkivallan teoista ovat myös selvästi intohimoväkivaltaa, joka tapahtuu hetken mielialojhteesta, silloin kun ”*a smouldering fire of vengeance*” (MUSG 396) on yhtäkkiä syttynyt naisten sisällä. Eräällä tapaa nämä naiset siis hylkäävät väkivallanteon hetkellä naisellisuutensa ja siihen liitetyt ominaisuudet, kuten passiivisuuden, viattomuuden ja herkkyyden, joiden rajojen sisäpuolelle esimerkiksi myrkyttäminen vielä mahtuisi. Viktoriaanisen ajan naisen tuli olla kärsivällinen, ymmärtäväinen ja passiivinen, eikä missään nimessä impulsiivinen (Conway 1973: 146–147). Aineistoni väkivaltaiset naiset vaikuttavatkin valitsevan naisellisuuden sijaan käyttäytymisensä malliksi maskuliinisena nähtävän, aggressiivisen ja hyökkäävän väkivallan.

Ainoa taustaltaan ulkomaalainen nainen, johon edellä mainittuja tulisuuden vertauskuvia ei liitetä ja jonka rikos ei myöskään ole kiivaan intohimon ajama, on Anna. Hän on kansallisuudeltaan venäläinen, eikä hän ole näin ollen kotoisin lämpimän ilmaston maasta tai kuulu muutenkaan sellaiseen ihmisryhmään, johon liitettäisiin stereotyyppisesti kuumaverisyys. Hänestä löytyy silti toisenlaista poikkeavuutta, sillä selittäessään, miksi hän murtautui aviomiehensä taloon, hän kertoo kuuluneensa vuosia sitten Venäjällä kapinallisjoukkoon: ”*We were reformers – revolutionists – Nihilists, you understand*” (GOLD 619). On vaikea kuvitella viktoriaanisen ajan ihannenaisen kuuluvan minkäänlaiseen radikaaliin poliittiseen ryhmittymään. Annaan ei kuitenkaan liitetä tekstissä kiivaaseen mielenlaatuun viittaavia ilmauksia samalla tavalla kuin muihin ulkomaalaistaustaisiin tai muuten taustaltaan yhteiskunnan normista poikkeaviin naisiin. Tässä yhteydessä on toki muistettava myös se, että muista naisista poiketen Annan väkivallanteko on vahinko eikä tarkoituksellinen hyökkäys – lakikielellä sanottuna tappo eikä murha. (Ks. luku 3.1.)

Väkivaltaisista naisista löytyy myös yksi nainen, joka ei ole kansalaisuutensa tai asemansa puolesta ulkopuolinen: nimettömäksi jäävä aatelisnainen. Hän kuuluu aatelisten valtiomiehen leskenä ylempään luokkaan, ja tarinassa häntä kuvaillaankin sanoilla ”*regal*”, kuninkaallinen, ja ”*stately*”, ylväs (CHAS 582). Aatelisnainen erottuu sekä kuvailuillaan että käyttäytymisellään selvästi tarinoiden muista väkivaltaisista naisista, vaikka hänenkin motiivinaan on kosto. Tämän naisen väkivalta on – ehkäpä juuri hänen asemansa takia – huomattavasti kylmäverisempää ja suunnitellumpaa kuin toisten väkivaltaisten naisten: hän huijaa uhrinsa tapaamaan hänet yksin ja ampuu sitten tätä usean kerran, tyyneytensä säilyttäen, ”*deadly smile on her thin lips*” (CHAS 580). Lopuksi hän vielä astuu kengällään kuolleen uhrinsa kasvojen päälle, ilman pienintäkään merkkiä kiihkeydestä tai tunteiden valtaan pääsemisestä:

She had drawn a little gleaming revolver, and emptied barrel after barrel into Milverton’s body, the muzzle within two feet of his shirt front. He shrank away and then fell forward upon the table, coughing furiously and clawing among the papers. Then he staggered to his feet, received another shot, and rolled upon the floor. “You’ve done me,” he cried, and lay still. The woman looked at him intently, and ground her heel into his upturned face. She looked again, but there was no sound or movement. I heard a sharp rustle, the night air blew into the heated room, and the avenger was gone. (CHAS 581)

Aatelisnainen toistaakin naiseuttaan ehkä vielä enemmän toisin kuin kukaan muu tarinoiden väkivaltaisista naisista, joiden väkivalta voidaan ymmärtää hetken mielihoiteena tai intohimon väkivaltaisena purkautumisena. Esimerkiksi Hysell (2007: 249) väittää, että kylmäverisen ja suunnitelmallisen naismurhaajan luominen olisi ollut viktoriaanisella ajalla absurdia ja täysin sen aikaisen maailmankuvan vastaista – mutta silti Sherlock Holmes -tarinoista löytyy myös juuri tällainen murhaajatar. Aatelisnaisen väkivalta on kylmää, laskelmoivaa ja tarkasti suunniteltua, ja hän vieläpä varmistaa teon tehtyään, että hänen uhrinsa on varmasti kuollut. Väki-valtaiset teot voidaan joskus neutralisoida näkemällä ne ylireagointina, sattumana tai väärinymmärryksenä (Ronkainen & Näre 2008: 15). Tätä neutralisointia voidaan käyttää edellä esitelyihin kuumaverisiin naisiin, mutta ei niinkään nimettömäksi jäävään aatelisnaiseen.

Lavin (2010: 5) huomauttaa, että naisten väkivalta johtaa yleensä siihen, että heidät suljetaan jollain tapaa yhteiskunnan ulkopuolelle tai leimataan muuten normista poikkeaviksi. Väki-valtainen nainen ei voi olla enää äiti, vaimo tai sisko, sillä näihin rooleihin ei voi kuulua väki-valtainen käytös (Neroni 2005: 69). Nainen täytyy siis etäännyttää näistä rooleista, jotta hänen

väkivaltaisuuttaan ei tarvitse nähdä osana ihmisluonnetta tai tekona, johon muutkin naiset voivat pystyä. Juuri tästä syystä väkivaltaisiin naisiin tai esimerkiksi elokuvien *femme fatale* -naishahmoihin liitetään yleensä vierauden ja toiseuden elementtejä, jotta heidät voidaan etäännyttää hyväksyttävästi käyttäytyvistä naisista (Krumm 1996). Tämä tuntuu pitävän paikkaansa myös Sherlock Holmes -tarinoissa, joissa korostetaan erityisesti sitä, miten naiset, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta, eroavat brittiläisen yhteiskunnan ihanteesta joko taustansa tai luonteensa perusteella. Väkivaltaiset naiset ovat ihanteellisen viktoriaanisen ajan naisen vastakohtia: tulisia, impulsiivisia, väkivaltaisia – ja vieraita, tavalla tai toisella. Neronin (mts. 60) mukaan mikään ei tuokaan esiin naiseuden hyväksyttäviä piirteitä yhtä tarkasti kuin väkivaltainen nainen.

Toisaalta voidaan myös ajatella, että Sherlock Holmes -tarinoissa väkivaltaisten naisten tunteellisuutta ja tulisuutta käytetään korostamaan Sherlock Holmesin itsensä kylmää rationaalisuutta. Doylen tarinoiden sankari on tieteellinen ja järkevä, kun taas viholliset esitetään tunteellisina ja herkkinä. Miehet, eli Sherlock Holmes, pystyvät siis hallitsemaan tunteitaan järjen avulla, kun taas naiset, ja heistä erityisesti taustaltaan ulkomaalaiset, eivät tähän pysty ja päätyvät siksi tekemään impulsiivisia väkivallantekoja. Näin naiseudesta, ainakin sellaisesta naiseudesta, joka ei ole passiivista ja tunteensa hallitsevaa, muodostuu tarinoiden sisälle jotakin poikkeavaa ja vaarallista, samalla kun Sherlock Holmesista ja maskuliinisuudesta tehdään yhteiskunnan järjestyksen ja normien ylläpitäjä. (Favor 2000: 404.)

3.3 ”Pitkälle kehittynyt, vaarallinen ja pysyväisluontoinen mielenhäiriö”: naisten mielenterveys

Kiihkeän ja tulisen luonteen lisäksi väkivaltaisiin naisiin liitetään myös hulluuteen tai horjuvaan mielenterveyteen viittaavia sanoja. Koska väkivalta nähdään yhteiskunnassa pohjimmiltaan maskuliinisena toimintana, on naisilla ikään kuin oltava jotakin ”päässään vialla”, jos he päätyvät väkivaltaiseen ratkaisuun. Tämä liittyy samanlaiseen yhteiskunnan ulkopuolelle sulkemiseen, etäännyttämiseen ja poikkeavaksi leimaamiseen kuin edellisessä luvussa esitelty ulkomaalaisuus ja vieraus. Lavinin (2010: 5) mukaan on tavallista, että aggressiivisesti käyttäytyvä nainen leimataan yhteiskunnan tai muun laajemman instituution taholta hulluksi. Naisen aggressiivisuus ja väkivalta on poikkeus, jotakin selittämätöntä, ja tällainen käytös on helppo sivuuttaa tai selittää vain esimerkkinä mielenterveydellisistä ongelmista. Viktoriaani-

seen aikaan oli esimerkiksi yleistä, että hiemankin hyväksytystä normista poikkeavalla tavalla käyttäytyviä naisia leimattiin hysteerisiksi. Hysteria oli lääketieteellisesti jopa oma naistensairautensa, jolla selitettiin monia erilaisia oireita ja naisellisuuden poikkeavuuksia. Tuon ajan lääkäreiden mukaan kaikki naiset olivat potentiaalisia hysteerikkoja, sillä he kaikki kantoivat sisällään hysterian siementä. (Showalter 1993: 286–287.)

Aineistoni kahdeksasta väkivaltaisesta naisesta neljään liitetään sanastollisella tasolla hulluuteen tai hysteerisyyteen viittaavia sanoja. Rachel Howellsin sanotaan esimerkiksi kärsineen aivokuumeesta juuri ennen tekoaan, ja siitä parannuttuaan hän on kulkenut ympäri taloa ”*like a black-eyed shadow of her former self*” (MUSG 389). Väkivaltaisen tekonsa jälkeen Rachelin mieli vaikuttaa entistä järkkyneemmältä:

““She looked at me with so strange an expression that I began to suspect that her brain was affected. – –She fell back against the wall with shriek after shriek of laughter, while I, horrified at this sudden hysterical attack, rushed to the bell to summon help. The girl was taken to her room, still screaming and sobbing. – – For two days Rachel Howells had been so ill, sometimes delirious, sometimes hysterical, that a nurse had been employed to sit up with her at night. – –”” (MUSG 390–391)

Tämän kuvauksen lisäksi Rachel Howellsiin liitetään muitakin sairautteen tai mielenvikaisuuteen viittaavia ilmauksia: häntä kutsutaan muun muassa sanoilla ”*the poor demented girl*” (MUSG 391) ja ”*the invalid*” (MUSG 391). Howellsin olemusta kuvaillaan myös samalla tavalla: ”*her blanched face, her shaken nerves, her peals of hysterical laughter*” (MUSG 396). Näillä kuvauksilla Rachel Howells leimataan hysteeriseksi – sana ”*hysterical*” toistuu tekstissä erityisen usein – sekä ennen tekoaan että erityisesti sen jälkeen.

Samanlainen käyttäytymismalli toistuu myös Madame Fournayen kohdalla. Kuten jo edellisessä luvussa tuli esille, Madame Fournayen kuvaillaan olevan luonteeltaan ”*excitable*” (SECO 659), ja murhan jälkeen Fournayen palvelijat ilmoittavat viranomaisille hänen menneen järjiltään:

Yesterday a lady, who has been known as Mme. Henri Fournaye – – was reported to the authorities by her servants as being insane. An examination showed she had indeed developed a mania of a dangerous and permanent form. (SECO 658)

Myös Madame Fournayen kuvaillaan olevan olemukseltaan sekava: hän oli herättänyt murhapäivänä huomiota Charing Crossin rautatieasemalla ”*by the wildness of her appearance and the violence of her gestures*” (SECO 659). Madame Fournayen mielen järkkyminen liitetään tarinassa selvästi hänen väkivaltaisen tekonsa osaksi, tavalla tai toisella, sillä viranomaiset epäilevät hänen joko tehneen murhan järkkyneessä mielentilassa tai tulleen hulluksi teon jälkeen:

It is probable, therefore, that the crime was either committed when insane, or that its immediate effect was to drive the unhappy woman out of her mind. (SECO 659)

Rouva Ferguson, joka hyökkää poikapuolensa kimppuun, vaipuu myös tekonsa paljastumisen jälkeen kuumeen kouriin. Kun tohtori Watson tutkii rouvan, hän päättelee, että kyseessä on pikemminkin henkinen kuin fyysinen vaiva:

On the bed a woman was lying who was clearly in a high fever. – – she lay still while I took her pulse and temperature. Both were high, and yet my impression was that the condition was rather that of mental and nervous excitement than of any actual seizure. (SUSS 1040)

Rouva Fergusonin mielen ongelmiin viittaavat ilmaisut eivät ole aivan yhtä voimakkaita tai tuomitsevia kuin muiden hulluiksi kuvailtujen naisten kohdalla, mutta häneen liitetään silti paljon sairaudesta tai sekavasta mielentilasta kertovia kuvauksia: hän ”*seemed to wander off into delirium*” (SUSS 1040), ja Watsonin mielestä hänellä on selvästi jonkinlainen ”*delusion*” (SUSS 1040). Sanotaanpa tarinassa jopa aivan suoraan, että hän on sairas, ”*ill*” (SUSS 1042).

Neljäs väkivaltainen nainen, johon yhdistetään hulluuden sanastoa, on Maria Gibson, jonka väkivalta kohdistuu häneen itseensä. Maria Gibsonin kohdalla hulluus ja mielenterveyden järkkyminen yhdistetään kuitenkin hänen vihaansa ja mustasukkaisuuteensa, sillä hän on ”*crazy with hatred*” (THOR 1062). Kotiopettajatar, jonka Maria Gibson yrittää lavastaa syylliseksi murhaan, on vakaasti sitä mieltä, että Gibson on päästään sekaisin:

“– – Never did I realize till that moment how this poor creature hated me. She was like a mad woman – indeed, I think she *was* a mad woman, subtly mad with the deep power of deception which insane people may have. – –” (THOR 1067)

Hysellin (2007: 241) mukaan viktoriaanisen ajan lukijakunta ei ollut valmis hyväksymään naisten väkivaltaisuutta, ellei väkivaltaisella naisella sitten ollut selvästi jotakin mentaalista ongelmaa. Luultavasti juuri tästä syystä Sherlock Holmes -tarinoissakin murhaavia naisia kuvaillaan usein hysteerisiksi, mielenvikaisiksi tai sairaiksi. Jotta nainen olisi kykenevä tekemään jotain väkivaltaista, hänessä täytyi olla jotakin psykologisesti ja oleellisesti vialla (mts. 244).

3.4 ”Naisesta ei sen koommin ole kuultu mitään”: naisten joutuminen vastuuseen teostaan

Mäntymäki (2012: 206, 2015a: 108 ja 2015c: 113–114) on todennut tutkimuksissaan, että fiktiiviset väkivaltaiset ja murhaavat naiset joutuvat vain harvoin vankilaan tai muuten vastuuseen teoistaan – paljon yleisempää on, että naismurhaaja ei jää kiinni, tekee itsemurhan tai päästetään vapaaksi. Sama pätee myös omaan aineistooni: kahdeksasta analysoimastani naishenkilöstä vain kaksi jää kiinni ja joutuu virkavallan eteen. Loput kuusi joko pääsevät pakoon, tappavat itsensä tai eivät joudu millään tavalla vastuuseen teoistaan, vaikka Sherlock Holmes tietäisikin heidän olleen väkivallan takana.

Kaksi naisista, Rachel Howells ja Sophy Kratides, katoavat väkivallantekonsa jälkeen jälkiä jättämättä, eikä heistä kummastakaan kuulla enää mitään. He ovat väkivaltaisista naisista myös ainoat, joiden kohdalla ei ole täysin varmaa, ovatko juuri he tehneet murhan. Sherlock Holmes tuntuu olevan tarinoissa sitä mieltä, että Rachel Howells ja Sophy Kratides ovat syyllisiä, mutta tilanteet jätetään silti avoimiksi. Se, että molemmat naiset katoavat jälkiä jättämättä, korostaa tätä avoimuutta: koska he katoavat eikä heitä näin ollen voida kuulustella, tapahtumien todellinen kulku jää mysteeriksi.

Of the woman nothing was ever heard, and the probability is that she got away out of England and carried herself and the memory of her crime to some land beyond the seas. (MUSG 397)

Holmes, however, is, I fancy, of a different way of thinking, and he holds to this day that, if one could find the Grecian girl, one might learn how the wrongs of herself and her brother came to be avenged. (GREE 446)

Samoin kaksi naisista, Anna ja Maria Gibson, tekevät itsemurhan. Anna nielaisee ennen tunnustustaan myrkyä niin, että hän kuolee juuri sopivasti samalla hetkellä, kun saa selityksensä päätökseen. Maria Gibson puolestaan ampuu itsensä lavastaakseen miehensä huomion kiinnittäneen kotiopettajattaren syylliseksi murhaan. Maria Gibsonin itsemurha on samalla hänen väkivallantekonsa, kun taas Anna tappaa itsensä oletettavasti välttyäkseen vahingossa tekemänsä tapon seurauksilta. Viimeisillä voimillaan hän vielä selittää tekonsa motiivit ja pyytää Sherlock Holmesia toimittamaan varastamansa paperit oikeaan osoitteeseen pelastaakseen ystävänsä, joka voidaan vapauttaa vankeudesta paperien sisältämien tietojen avulla:

“These are my last words,” said she; “here is the packet which will save Alexis. I confide it to your honour and to your love of justice. Take it! You will deliver it at the Russian Embassy. Now, I have done my duty, and—”

“Stop her!” cried Holmes. He had bounded across the room and had wrenched a small phial from her hand.

“Too late!” she said, sinking back on the bed. “Too late! I took the poison before I left my hiding-place. My head swims! I am going! I charge you, sir, to remember the packet.” (GOLD 621)

Edelleen kaksi naisista ei joudu teoistaan vastuuseen, vaikka Sherlock Holmes saakin heidän tekonsa ja motiivinsa selville. Rouva Ferguson ei kohtaa poikapuolensa rajusta pahoinpitelystä minkäänlaisia laillisia seurauksia, koska tarinassa hänen teollaan nähdään olevan ymmärrettävä oikeutus: hän suojeli omaa lastaan poikapuolen mustasukkaisuudelta. Jos nainen on väkivaltainen suojellakseen lastaan tai lapsiaan, hän saakin tavallisesti osakseen ylistystä tai ymmärrystä, ei niinkään paheksuntaa (Neroni 2005: 73). Näin on myös rouva Fergusonin kohdalla:

“— — We can quite understand you attacks upon Master Jacky [*rouva Fergusonin poikapuoli*]. There is a limit to a mother’s patience. —” (SUSS 1044)

Myös nimetön aatelinainen jatkaa tekonsa jälkeen vapaalla jalalla. Sherlock Holmes saa selville hänen henkilöllisyytensä ja kertoo sen tarinan lopussa myös tohtori Watsonille – lukijalle naisen nimeä ei sen sijaan paljasteta – mutta sekä Holmes että Watson ovat sitä mieltä, että naisen uhri, mestarikiristäjä Charles Augustus Milverton, ansaitsikin tulla tapetuksi. Näin ollen he eivät paljasta tietojaan poliisille, vaikka poliisi käy jopa pyytämässä Sherlock Holmesin apua tapauksen tutkintaan. Holmes sanookin olevansa tässä yhteydessä murhaajan puolella:

“The fact is that I knew this fellow Milverton, that I considered him one of the most dangerous men in London, and that I think there are certain crimes which the law cannot touch, and which therefore, to some extent, justify private revenge. No, it’s no use arguing. I have made up my mind. My sympathies are with the criminals rather than with the victim, and I will not handle this case.” (CHAS 582)

On tosin huomautettava, että jos Holmes ja Watson antaisivat naisen ilmi poliisille, he joutuisivat samalla myös itse vastuuseen teoistaan, sillä he olivat murtautuneet Milvertonin taloon ja joutuivat siitä syystä tahtomattaan murhan todistajiksi. Kieltäytymällä tapauksen tutkinasta Holmes siis suojelee naisen lisäksi myös itseään ja Watsonia.

Myös ne kaksi naista, jotka jäävät kiinni – Madame Fournaye ja Kitty Winter – vaikuttavat saavan oikeuslaitoksen silmissä erikoiskohtelun. Madame Fournaye tulee väkivallantekonsa jälkeen hulluksi (ks. edellä luku 3.3), eivätkä lääkärit usko hänen parantuvan. Fournayen kohtalosta ei kerrota tarinassa mitään muuta, mutta on mielestäni ymmärrettävää olettaa, että lääkäreiden lausunto on saattanut lyhentää tai ainakin lieventää hänen tuomiotaan:

At present she is unable to give any coherent amount of the past, and the doctors hold out no hopes of the re-establishment of her reason. (SECO 659)

Kitty Winter sen sijaan joutuu oikeuden eteen, mutta hänenkin kohdallaan tuomiota lievennetään ilmeisesti hänen motiivinsa ja hänen uhrinsa kyseenalaisen maineen vuoksi:

The same paper had the first police-court hearing of the proceedings against Miss Kitty Winter on the grave charge of vitriol-throwing. Such extenuating circumstances came out in the trial that the sentence, as will be remembered, was the lowest that was possible for such an offence. (ILLU 999)

Salapoliisi- ja rikoskirjallisuuden peruspiirteisiin kuuluu rikollisen selvittäminen, ja tätä pidetään myös yhtenä kyseisten kirjallisuudenlajien suosioon vaikuttavan tekijänä: lukijasta on kiinnostavaa arvuutella, kuka teki murhan ja miten tapaus ratkeaa. Rikollisen joutuminen vankilaan on tähän verrattuna toissijaista, mutta naisrikolliset joutuvat silti miehiä selvästi harvemmin vastuuseen teoistaan. (Mäntymäki 2012: 206.) Sherlock Holmes -tarinoissa Holmes päästää miespuolisiakin murhaajia vapaaksi, jos teko on ollut hänen mielestään moraalisesti oikeutettu (ks. esim. ”The Adventure of the Abbey Grange”), mutta on silti merkillepantavaa, että naisrikollisista suurin osa – elleivät jopa kaikki, tulkinnasta riippuen –

selviää pienellä rangaistuksella tai ei edes joudu virkavallan eteen. Tarinoiden tunnetuin väkivallaton naisrikollinen, Irene Adler (SCAN; ks. luku 1), jää myös vapaalle jalalle. Hysellin (2007: 249) mukaan jo viktoriaanisella ajalla naisrikolliset ja heidän motiivinsa herättivätkin yleensä lukijoissa niin paljon sympatiaa, ettei heidän tuomitsemisensa ollut ylipäättään mahdollista.

Mäntymäen (2012: 206–207) mukaan se, että naisrikolliset tai väkivaltaiset naiset eivät tavallisesti jää kiinni, voidaan lisäksi nähdä lukijan pohdittavaksi jätettävänä kysymyksenä rikoksen oikeutuksesta. Jos naisen väkivallanteon motiivina on kosto, itsepuolustus tai lapsiensa suojeleminen, kuka on oikeastaan syyllinen ja onko väkivalta silloin oikeutettua? Voiko väkivalta ylipäättään olla missään tilanteessa oikeutettua? Kirjallisuudessa ja audiovisuaalisessa mediassa naisten tekemien väkivallanteiden tavoitteena onkin usein herättää ajatuksia siitä, miten yhteiskunnan – ja lukijan – tulisi suhtautua väkivaltaan, joka tapahtuu tällaisissa eräällä tapaa pakottavissa olosuhteissa. (Mp.) Tällaisia edellä mainittuja motiiveja ja tilanteita on myös Sherlock Holmes -tarinoissa, ja ainakin Sherlock Holmes ja tohtori Watson tuntuvat olevan sitä mieltä, että naiset eivät ole täysin syyllisiä tekoihinsa.

What smouldering fire of vengeance had suddenly sprung into flame in this passionate Celtic woman's soul when she saw the man who had wronged her – wronged her, perhaps, far more than we suspected – in her power? (MUS 396)

The poor girl, however, was herself a prisoner – (GREE 446)

No inference upon our part could have saved the man from his fate, but, as the woman poured bullet after bullet into Milverton's shrinking body I was about to spring out, when I felt Holmes's cold, strong grasp upon my wrist. I understood the whole argument of that firm, restraining grip – that it was no affair of ours, that justice had overtaken the villain – (CHAS 581)

“– – Your wife is a very good, a very loving and a very ill-used woman.” (SUSS 1043)

“It must be admitted that the workings of this unhappy woman's mind were deep and subtle, so that it was no very simple matter to unravel her plot. – –” (THOR 1070)

Holmes ja Watson eivät esimerkiksi kertaakaan sanallisesti tuomitse väkivaltaisia naisia, vaan he tuntuvat olevan pikemminkin sitä mieltä, että naisten väkivallalla on lieventäviä ja ymmärrettäviä asianhaaroja, kuten motiivina toimiva kosto, naisten järkkynyt mielentila tai ylipäättään naisten uhrien kyseenalainen luonne. Koska Holmes on tarinoiden päähenkilö ja tarinat

kerrotaan Watsonin näkökulmasta, heidän suhtautumisensa ohjaavat myös lukijoiden suhtautumista väkivaltaisiin naisiin.

Se, miksi naisten teoilla ei ole juurikaan seurauksia tai miksi ne eivät saa osakseen tuomitsemista, saattaa tosin johtua myös siitä, että monessa tarinassa väkivaltainen nainen toimii vain sivujuonena, ja Holmes kutsutaan alun perin ratkaisemaan tyystin toisenlaista tapausta. Rachel Howellsin, Sophy Kratidesin, nimettömän aatelin naisen, Madame Fournayen ja Kitty Winterin tarinoissa Sherlock Holmes on tutkimassa erillistä mysteeriä, johon tarinan aikana kietoutuu väkivaltaisen naisen sivujuonne. Vain Annan, rouva Fergusonin ja Maria Gibsonin kohdalla Sherlock Holmes selvittää jo alkujaankin ja tarinan pääjuonena naisen tekemää väkivaltaa tai murhaa.

3.5 ”Daily Telegraphissa kerrottiin seuraavaa”: naisten asema subjekteina

Sukupuolentutkimukseen liittyvät läheisesti erilaiset valtarakennelmat ja hierarkiat (Rossi 2010: 22). Tästä syystä on myös tärkeää tarkastella sitä, millainen asema väkivaltaisilla naisilla on tarinoiden sisällä ja miten he saavat oman äänensä kuuluviin. Kuten jo edellisen luvun lopussa mainitsin, suurin osa Sherlock Holmes -tarinoiden väkivaltaisista naisista esiintyy vain sivujuonena kertomusta eteenpäin ajavan mysteerin rinnalla. Luultavasti juuri tästä syystä esimerkiksi Rachel Howellsin ja Sophy Kratidesin teot ja niiden seuraukset jätetään avoimiksi, eikä toisaalta myöskään Madame Fournayen tai Kitty Winterin kohtalo näytä suuresti kiinnostavan tai liikuttavan Sherlock Holmesia ja tohtori Watsonia. Mäntymäki (2015c: 114) toteaaakin, että yksi tapa poistaa väkivaltaisilta naisilta heidän asemansa subjektina on kieltää heiltä vastuu teoistaan: kun väkivaltainen tai murhaava nainen välttää institutionaalisen rangaistuksen, häntä ei nähdä tarinan sisällä toimistaan vastuullisena yksilönä. Vaikka naiset siis tekevätkin monesti tarinan ainoan murhan tai väkivaltaisen teon, heidät sysätään tarinassa taka-alalle, Sherlock Holmesin ratkoman mysteerin sivujuonteeksi.

Väkivaltaiset naiset eivät myöskään välttämättä saa tarinoissa omaa ääntään kuuluviin, vaan muut henkilöt puhuvat heidän puolestaan. Tämä vaikuttaa erityisesti siihen, rakennetaanko naisista tarinan sisällä aktiivisia, toimintaan selvästi osallistuvia subjekteja ja toimijoita, vai pikemminkin toisten henkilöiden katseen ja kerronnan kohteena olevia objekteja. Kaikki aineistoni tarinat on kerrottu tohtori Watsonin näkökulmasta, jolloin naisten teot esitetään jo

alkujaankin hänen näkemystensä läpi suodatettuina. Yllättävän harvat väkivaltaisista naisista kuitenkaan esiintyvät tarinoissa silminnäkijähavaintojen ulkopuolella tai saavat oman äänensä kuuluviin. Favorin (2000: 398) mukaan Sherlock Holmes -tarinoissa esiintyy ylipäättään paljon sellaisia naishenkilöitä, jotka ovat hiljaisia tai fyysisesti poissa kertomuksen kohtauksista huolimatta siitä, että kyseisten naisten rooli on tapahtumien kululle elintärkeä.

Rachel Howellsin kohdalla tämä on erityisen selvästi havaittavissa: tarinassa Sherlock Holmes kertoo tohtori Watsonille tapauksesta, jonka hän selvitti nuorempana, ennen Watsoniin tutustumista. Tämän kertomuksen sisällä Rachel Howellsin työnantaja kertoo Holmesille Howellsin osuudesta tapahtumiin. Rachel Howellsin repliikit välitetään siis lukijalle neljännen käden tietona: Howells puhuu työnantajalleen, joka kertoo keskustelusta Sherlock Holmesille, joka kertoo siitä tohtori Watsonille, joka puolestaan välittää tiedot lukijalle. Rachel Howells esiintyy tarinassa vain toisten ihmisten puheissa, etäännytettyinä varsin kauas kerronnan ylimmästä tasosta. Lisäksi hän katoaa pian väkivallanteon jälkeen, eikä hän näin ollen saa kertoa omaa näkemystään tapahtumista tai edes selittää itse omaa motiiviaan. Tarinan muut henkilöt voivat vain arvailla tapahtumien kulkua hänen puolestaan, jättäen Rachel Howellsin objektiksi aktiivisen, murhaavan subjektin sijaan:

“ – – Had she only been guilty of silence as to his fate? Or had some sudden blow from her hand dashed the support away and sent the slab crashing down into its place? Be that as it might, I seemed to see that woman’s figure – – flying wildly up the winding stair, with her ears ringing perhaps with the muffled screams from behind her and with the drumming of frenzied hands against the slab of stone which was choking her faithless lover’s life out.”
(MUSG 396)

Myöskään Sophy Kratides ei esiinny tarinassa fyysisesti kuin hetkellisesti, vaikka juuri hän on se henkilö, jonka vuoksi tarinan tapahtumat nytkähtävät liikkeelle. Hän ilmestyy tarinan näyttämölle vain kerran, ja silloinkin hänet kuvaillaan silminnäkijän kautta, joka kertoo tapahtumista Holmesille ja Watsonille. Silminnäkijä on kreikan kielen tulkki, jonka Kratidesin rakastettu palkkaa voidakseen vaatia Kratidesin veljeä luovuttamaan omaisuutensa. Sophy Kratides, tietämättä mitään siitä, että hänen veljensä on vangittu, kävelee keskelle tilannetta. Silminnäkijä antaa Sophysta hieman epämääräisen kuvauksen (ks. alla olevan esimerkin toinen rivi ja kolmas rivi), Sophy sanoo yhden repliikin, ja sen jälkeen hänet sysätään jälleen tilanteen ulkopuolelle:

“— but at that instant the door opened and a woman stepped into the room. I could not see her clearly enough to know more than that she was tall and graceful, with black hair, and clad in some sort of a loose white gown.

‘Harold’, said she, speaking English with a broken accent, ‘I could not stay away longer. It is so lonely up there with only— Oh, my god, it is Paul!’

These last words were in Greek, and at the same instant the man [*Sophyn veli*] with a convulsive effort tore the plaster from his lips, and screaming out ‘Sophy! Sophy!’ rushed into the woman’s arms. Their embrace was but for an instant, however, for the younger man [*Sophyn rakastettu*] seized the woman and pushed her out of the room —” (GREE 440–441)

Silminnäkijä kertoo näistä tapahtumista Holmesille ja Watsonille, ja Watson välittää hänen sanansa lukijoille. Näin ollen lukijan tiedot Sophy Kratidesista ovat toisen käden tietoa, ja kuten Rachel Howells, myös Kratides katoaa tarinan lopussa, saamatta mahdollisuutta selittää tapahtumia ja omaa osuuttaan niihin. (Ks. myös Favor 2000: 401.)

Madame Fournayekin on fyysisesti poissa tarinan tapahtumista. Hänen syyllisyydestään miehensä murhaan kerrotaan vain tohtori Watsonin lukemien sanomalehtiartikkelien ja tapauksen todistaneen silminnäkijän kautta. Madame Fournaye ei osallistu itse tarinan tapahtumiin, vaikka hänen tekonsa ja roolinsa tarinassa onkin merkittävä: juuri hänen aviomiehensä murhan myötä Sherlock Holmes onnistuu ratkaisemaan tutkimansa tapauksen. Madame Fournaye ei saa kuin vain yhden ainoan repliikin, ja sekin esitetään tarinassa silminnäkijän kertomana – silminnäkijän, joka ei lopulta edes todista itse murhaa:

“What happened after that is like some fearful dream. I have a vision of a dark, frantic face, of a woman’s voice, which screamed in French, ‘My waiting is not in vain. At last, at last I have found you with her!’ There was a savage struggle. I saw him with a chair in his hand, a knife gleamed in hers. I rushed from the horrible scene, ran from the house, and only next morning in the paper did I learn the dreadful result. —” (SECO 665)

Tapahtumien jälkeen lääkärit julistavat Madame Fournayen hulluksi (ks. luku 3.3), eikä naisesta tai hänen kohtalostaan kuulla sen jälkeen enää mitään. Madame Fournayekaan ei siis saa mahdollisuutta selittää tekoaan tai kertoa omaa näkökulmaansa.

Maria Gibson on myös poissaoleva. Koska hän tappaa itsensä jo tarinan alussa, hän ei esiinny tarinassa lainkaan, ja hänestä puhutaan ainoastaan toisten henkilöiden näkökulman kautta. Sekä Maria Gibsonin aviomies, aviomiehen tilanhoitaja että syylliseksi lavastettu kotiopettajatar puhuvat Gibsonista, ja heillä tuntuukin olevan hänestä hyvin voimakkaita mielipiteitä.

Aviomiehen mukaan hän oli mustasukkainen vaimo, joka ei suostunut luopumaan tunteistaan miestänsä kohtaan, vaikka hänen miehensä oli jo lakannut rakastamasta häntä; tilanhoitajan mielestä hän oli puolestaan julmasti väärinkohdeltu nainen, jonka aviomies oli suorastaan brutaali häntä kohtaan (*”He was brutal to her – yes sir, brutal!”* (THOR 1057)). Kotiopettajattaren mukaan Gibson oli sen sijaan täynnä vihaa ja suoraan sanottuna sekaisin päästään. Maria Gibson itse ei kuitenkaan saa kertoa omaa versiotaan tapahtumista, ei edes jonkinlaisen hänen kuolemansa jälkeen löytyneen kirjeen kautta, vaikka hän onkin sekä tarinassa tutkittavan rikoksen tekijä että uhri.

Nimetön aatelinainen sen sijaan saa poikkeuksellisesti suunvuoron. Sherlock Holmes ja tohtori Watson kuulevat vahingossa naisen keskustelun Charles Augustus Milvertonin kanssa, ja näin aatelinainen saa mahdollisuuden selittää tekonsa, vaikka hän ei tiedäkään, että selityksen kuulee kukaan muu kuin hänen uhrinsa. Tämän lyhyehkön keskustelun jälkeen nainen kuitenkin katoaa ja jää nimettömäksi. Favorin (2000: 400–401) mukaan naisen katoaminen ja hiljentyminen teon jälkeen on erikoista, kun otetaan huomioon, miten tärkeä rooli hänellä on tarinan kululle: hän tappaa tarinan vihollisen, mestarikiristäjän, ja murhan jälkeen Sherlock Holmesin tarvitsee vain heittää kiristäjän paperit takkatuleen ja paeta paikalta. Nainen on siis merkittävä subjekti, mutta tekonsa jälkeen hänestä tulee pelkkä nimetön objekti – jopa kirjaimellisesti, sillä tarinan lopussa Holmes paljastaa naisen henkilöllisyyden Watsonille valokuvan kautta:

Here, on the left hand, there stands a shop window filled with photographs of the celebrities and beauties of the day. Holmes’s eyes fixed themselves upon one of them, and following his gaze I saw the picture of a regal and stately lady in Court dress, with a high diamond tiara upon her noble head. I looked at that delicately curved nose, at the marked eyebrows, at the straight mouth, and the strong little chin beneath it. Then I caught my breath as I read the time-honoured title of the great nobleman and statesman whose wife she had been. My eyes met those of Holmes, and he put his finger to his lips as we turned away from the window. (CHAS 582)

Rouva Fergusonin tilanne on taasen hieman erilainen: hän saa kyllä puheenvuoron, mutta hän ei siltikään saa itse kertoa tapahtumien kulkua, vaan Sherlock Holmes kertoo totuuden hänen puolestaan. Rouva Ferguson on kuitenkin itse selvästi tyytyväinen siihen, että tilanne ratkeaa näin, sillä hän ei olisi kestänyt kertoa miehelleen, että miehen poika oli hyökännyt heidän pienen vauvansa kimppuun. Kun Sherlock Holmes kertoo totuuden herra Fergusonille rouva Fergusonin puolesta, rouva itkee helpotuksesta. Rouva Fergusonin tapauksessa voidaankin

ajatella, että hän ikään kuin siirtää oman valtansa, oman toimijuutensa Sherlock Holmesille, jotta ei joutuisi tuottamaan tuskaa aviomiehelleen:

“Have I spoken the truth, madame?”

The lady was sobbing, with her face buried in the pillows. Now she turned to her husband.

“How could I tell you, Bob? I felt the blow it would be to you. It was better that I should wait and that it should come from some other lips than mine. When this gentleman, who seems to have powers of magic, wrote that he knew all, I was glad.” (SUSS 1043)

Naisista kaksi saa sen sijaan sekä puheenvuoron että mahdollisuuden toimia läsnä olevana subjektina: Kitty Winter ja Anna. Kitty Winter ei kerro väkivaltaisista suunnitelmistaan Sherlock Holmesille ja tohtori Watsonille, mutta hän saa tarinassa mahdollisuuden kertoa jopa yllättävänkin pitkällisesti siitä, mitä hän tuntee uhriaan Adelbert Gruneria kohtaan ja miksi hän janoaa kostoa. Tämä useamman pitkän repliikin verran kestävä selitys (ILLU 989–991) rakentaa Kitty Winteristä paljon aktiivisemmän ja näkyvämmän subjektin kuin monista muista tarinoiden väkivaltaisista naisista, ja hän saa jopa päättää olla mukana Sherlock Holmesin suunnitelmissa:

“None of that, Mr. Holmes,” cried the young woman. “I am not out for money. Let me see this man in the mud, and I’ve got all I’ve worked for – in the mud with my foot on his cursed face. That’s my price. I’m with you tomorrow or any other day so long as you are on his track. –” (ILLU 991)

Tämän näkyvän ja aktiivisen toimijuuden jälkeen onkin yllättävää, että lopputarinan ajaksi Kitty Winter sysätään jälleen syrjään muiden väkivaltaisten naisten tavoin. Hänen seuraavista teoistaan ja sanoistaan kerrotaan vain Sherlock Holmesin kautta, kun Holmes kuvailee Watsonille epäonnistunutta tapaamistaan Winterin ja Grunerin nykyisen rakastetun kanssa. Tässä tapaamisessa Sherlock Holmes myös estää Winterin ensimmäisen väkivaltaisen yrityksen:

“With an oath Miss Winter darted forward, and if I had not caught her wrist she would have clutched this maddening woman by the hair. I dragged her towards the door and was lucky to get her back into the cab without a public scene, for she was beside herself with rage. –” (ILLU 992)

Tämän kohtaamisen jälkeen Kitty Winter poistuu jälleen tarinasta: Holmes lähettää hänet pois kaupungista, jotta Gruner ei pääsisi häneen käsiksi: ”to take Miss Winter to a quiet suburb

and see that she lay low until the danger was past” (ILLU 994). Myöhemmin Winteristä näkyy vain pelkkä käsivarsi, kun hän heittää rikkihapon uhrinsa kasvoille avoimen ikkunan kautta. Tarinan loppupuolella Watson puolestaan lukee sanomalehdestä, kuinka Winter on saanut pienimmän mahdollisen tuomion rikoksestaan. Vaikka tarinan alussa onkin siis selvää, että Kitty Winter on aktiivinen, näkyvä subjekti, hänet työnnetään pian päätarinan ulkopuolelle muiden väkivaltaisten naisten tavoin – ilmestymään vain hetkellisesti tai esiintymään muiden henkilöiden puheissa ja sanomalehdissä.

Jos Kitty Winter on poissa tapahtumien näyttämöltä tarinan loppupuolen ajan, on Anna puolestaan poissa tarinan alkupuolella. Anna piileskelee suurimman osan tarinasta kirjahyllyn takana, aviomiehensä piilohuoneessa, odottamassa poliisien poistumista. Vasta tarinan loppupuolella, Sherlock Holmesin jo selvitettyä tapahtumien kulun, Anna pääsee astumaan ulos piilopaikastaan:

At the same instant the bookcase at which Holmes pointed swung round upon a hinge, and a woman rushed out into the room. “You are right!” she cried, in a strange foreign voice. “You are right! I am here.” (GOLD 619)

Tämän jälkeen Anna saa omin sanoin selittää tekonsa ja sen syyt, oman historiansa ja oman versionsa tapahtumista. Hän jopa kieltää muita keskeyttämästä häntä: *”’You must let me speak’, said the woman, in an imperative voice – ”* (GOLD 620). Pieniä välikommentteja lukuun ottamatta Anna saakin fokuksen itseensä koko monologinsa ajaksi, mutta tämän selityksen jälkeen hänen aikaisemmin ottamansa myrkytys alkaa vaikuttaa. Näin aktiivisena subjektina ollut nainen kuolee, mikä voidaan nähdä lopullisena tarinan maailmasta poistumisena.

Näyttääkin siltä, että vaikka väkivaltaiset naiset saisivat välillä aktiivisen subjektin aseman, tämä asema on vain hetkellinen ja heidät työnnetään pian taas sivuun tarinan sisällä. Vaikka naishenkilö siis pääsisikin tarinassa etualalle ja puhumaan omalla äänellään, hänet altistetaan pian muiden henkilöiden vallan alle esimerkiksi vaientamalla hänet, laittamalla muut henkilöt puhumaan hänen puolestaan, tai siirtämällä hänet tapahtumien ulkopuolelle (Favor 2000: 402). Tämä voi toisaalta olla myös tapa etäännyttää väkivaltainen nainen lukijoista. Koska viktoriaaniseen aikaan naismurhaaja oli parhaimmillaan jopa täysin mahdoton ajatus (ks. esim. Hysell 2007), voi tällaisen naisen etäännyttäminen narratiivista ikään kuin pehmentää tarinan aikalaislukijoissa aiheuttamaa shokkia.

Väkivaltaisten tai muuten naiseuttaan toisin toistavien naisten yhteydessä on tavallista, että heidät esitetään miehisen näkökulman kautta. Näin ollen naisista puhutaan sen sijaan, että he saisivat itse puhua omasta puolestaan. Se, miten väkivaltaiset naiset saavat oman äänensä kuuluviin – vai saavatko ollenkaan – kertoo paljon siitä, miten valta ja hierarkiat rakentuvat yhteiskunnassa. (Mäntymäki, Rodi-Risberg & Foka 2015: 10.) Väkivaltaiset naiset hiljennetään tai heidän puolestaan puhutaan, sillä he ovat naisia ja vieläpä ”vääränlaisia” naisia: väkivaltaisia, hyväksytystä normista poikkeavia ja omaa sukupuoltaan toisin, joidenkin mielestä jopa ”väärin” toistavia. Heillä ei ole valtaa kertoa omaa näkökulmaansa, tai jos he kyseisen vallan saavatkin, se on heillä vain hetken aikaa ennen kuin heidät siirretään taas objekteiksi, joista ja joiden puolesta puhutaan, halusivatpa he sitä itse tai eivät.

4 LOPPUPÄÄTELMÄT

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää, millaisia väkivaltaisten naisten representaatioita Sherlock Holmes -tarinoissa rakentuu ja millaisia merkityksiä nämä representaatiot tuottavat. Vaikka väkivaltainen nainen toistaakin aina naiseutta toisin juuri väkivaltaisuutensa vuoksi, aineistoni väkivaltaiset naiset toistavat väkivaltaista naiseutta hyvinkin perinteisen kaavan mukaisesti. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta heidän narratiiveissaan toistuvat väkivaltaisille naisille sekä fiktiossa että todellisessa elämässä tyypilliset kostomotiivit, naisten kehittyminen uhreista väkivaltaisiksi kostajiksi, vastuuseen joutumisen välttäminen sekä väkivallan kohdistuminen johonkuhun naisen tuntemaan mieheen, useimmiten entiseen rakastettuun tai jollakin tavalla entiseen rakastettuun kytkeytyneeseen miespuoliseen henkilöön. Ainoa merkittävä poikkeus tästä väkivaltaisen naiseuden tyypillisestä toistosta, etenkin tarinoiden ilmestymisajankohdat huomioon ottaen, on naisten tekojen raakuus: suurin osa Sherlock Holmes -tarinoiden naisten väkivallasta on erittäin fyysistä ja aggressiivista ja tapahtuu esimerkiksi puukottamalla.

Naisten representaatio onkin lopulta kiintoisa yhdistelmä naiseuden toistamista toisin sekä väkivaltaisen naiseuden toistamista enimmäkseen konventioiden mukaisesti. Sherlock Holmesin maailman väkivaltaisissa naisissa kietoutuvat yhteen ”epänaisellinen” väkivalta, viktoriaanisen ajan naiskuvasta poikkeavat naiseuden esitykset, sekä toisaalta myös naisille tyypilliset väkivallan sukupuolistuneet teot, motiivit ja seuraukset. Aineistossani perinteinen ajatus miehistä väkivallan tekijöinä ja naisista sen uhreina kääntyy myös pääläelleen, sillä tarinoissa naiset ovat väkivaltaisia ja miehet heidän väkivaltansa uhreja.

Sekä viktoriaanisella ajalla että vielä nykypäivänäkin väkivaltainen nainen on poikkeus ja jopa järkytys yhteisönsä sisällä. Vaikka väkivalta on tavallisesti kulttuureissa määritelty jo itsessään poikkeavaksi ja paheksuttavaksi toiminnaksi, on naisten väkivaltaisuus vieläkin marginaalisempaa. Tämä näkyy myös niissä Sherlock Holmes -tarinoissa, joita käytin tutkimukseni aineistona. Tarinoissa esiintyy lukuisia erilaisia tapoja sulkea väkivaltaiset naiset marginaaliin ja yhteiskunnan normien ulkopuolelle, aina ulkomaalaisuudesta hulluksi leimaamiseen ja aktiivisen toimijuuden poistamiseen. Jotta nainen voisi olla väkivaltainen, hänet on siis leimattava muillakin tavoilla ihannenaisestä poikkeavaksi. Nainen on myös vaiennettava tarinan sisällä niin, että hänen aktiivisesta väkivaltaisesta toiminnastaan tulee vain toisten

henkilöiden katseen ja kerronnan kohde. Mäntymäen (2015b: 5) mukaan onkin tavallista, että väkivaltainen nainen leimataan poikkeavuudeksi, ”anomaliaksi”, sillä hän tuottaa ja toistaa naiseutta tavalla, joka rikkoo sukupuolten erilaisuuteen perustuvia dikotomisia ajattelumalleja. Väkivaltainen mies nähdään sen sijaan tavallisesti vain kiistämättömänä sosiaalisena ongelmana, ei niinkään voimakkaana poikkeuksena (mp.).

Kuten olen edellä maininnut, väkivaltaisten naisten tutkimus on keskittynyt aiemmin erityisesti televisiosarjojen ja elokuvien tutkimiseen. Kaunokirjallisuuden osalta tutkimusta on tehty vain viime vuosikymmeninä ilmestyneestä rikoskirjallisuudesta, ei niinkään vanhemmasta salapoliisikirjallisuudesta. Sivuvainetutkielmani kuitenkin osoittaa, että jo yli sata vuotta sitten, 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa, väkivaltaisiin naisiin liitettiin samoja piirteitä kuin vielä nykypäivänäkin. Heidät esitettiin usein kostajina ja päästettiin vapaiksi ilman seurauksia, mutta samalla heidät myös leimattiin hulluiksi ja marginalisoitiin yhteiskunnan ja hyväksyttävän naiseuden ulkopuolelle. Ilmiöt, joita on pidetty varsin tuoreina kehityksinä, kuten vaikkapa juuri juonikuvio, jossa vääryyttä kohdannut nainen kostaa kokemuksensa väkivallalla (ks. Keskinen 2010: 244), eivät olekaan tutkimukseni mukaan kovinkaan uusia, vaan niitä on esiintynyt kirjallisuudessa yleisesti jo ainakin viktoriaaniselta ajalta lähtien. Väkivaltaisten naisten representaatio ei siis ole loppujen lopuksi muuttunut paljoakaan viimeisen sadan vuoden aikana, vaikka saman aikavälin sisällä on tapahtunut erittäin merkittäviä kehityksiä naisten oikeuksissa. Osasin itsekin tutkijana odottaa tällaista tulosta, mutta olin silti yllättynyt siitä, miten voimakkaasti Sherlock Holmesin maailman väkivaltaiset naiset vastasivat nykyaikaisten väkivaltaisten naisten representaatioita.

Päädyin tutkimaan Sherlock Holmesia alun perin juuri siksi, että olen tarinoiden ja niiden kuvaaman maailman fani. Jo ennen tutkimusprosessin alkua, lukiessani tarinoita vain niistä nauttiakseni, olin monesti huomannut, kuinka paljon tutkimattomia syvyyksiä niissä onkaan – piirteitä ja käännteitä, jotka ovat ehkäpä jääneet stereotyyppisen deerstalker-hatun, metsästysviitan ja piipun taakse piiloon. Tutkimattomista syvyyksistä ja Doyleen tarinoiden maailman laajuudesta kertoo jo sekin, että Sherlock Holmesista on kyetty tekemään vuosien saatossa eri julkaisukanaville niin monia erilaisia adaptaatioita, jotka kaikki eroavat toisistaan mutta ovat silti tunnistettavissa samasta lähdemateriaalista alkunsa saaneiksi. En kuitenkaan usko, että asemani Sherlock Holmesin fanina söisi jotenkin tutkimukseni uskottavuutta. Pikemminkin siitä, että tarinoiden maailma oli minulle niin tuttu, oli hyötyä tutkimuksen teossa. Pystyin sen vuoksi keskittymään täysin yksittäisten tarinoiden ja niiden

naishenkilöiden analysoimiseen, kun tarinat itsessään sekä niiden laajempi kokonaisuus olivat minulle jo valmiiksi niin tuttuja. Luonnollisesti aineistoni oli varsin suppea ja analyysini perustui vahvasti omiin tulkintoihini, mutta uskon silti antaneeni tutkielmassani sen pituuteen nähden varsin laajan kuvan väkivaltaisista naisista sekä siitä, miten heitä on representoitu aikana, jolloin naisen ei missään nimessä kuviteltu pystyvän väkivaltaan, Hysellia (2007: 249) lainatakseni:

A woman as a violent criminal went against the world view of the Victorian Era and Conan Doyle. To make a woman a violent criminal, and one who was in complete control, and in full possession of her faculties, would have been seen as absurd.

Koska tutkimukseni on sivuainetutkielma, aineistooni jäi vielä paljon lisää analysoitavaa, joka ei tilanpuutteen vuoksi mahtunut mukaan. Olisi esimerkiksi mielenkiintoista verrata toisiinsa Sherlock Holmes -tarinoiden väkivaltaisia naisia sekä väkivallattomia naispuolisia vihollisia, kuten Irene Adleria: ylettyvätkö väkivaltaisten ja murhaavien naisten piirteet myös niihin vaarallisiin naisiin, jotka eivät käytä väkivaltaa, vai onko väkivalta ainoa nämä naisryhmät toisistaan erottava piirre? Toisaalta väkivaltaisten naishenkilöiden ja väkivaltaisten mieshenkilöiden vertailu voisi myös olla otollista ja paljastaa vielä selkeämpiä eroja sukupuolten välillä. Ylipäätäänkin väkivaltaisten naisten tutkimusta vanhemmassa salapoliisikirjallisuudessa olisi mielestäni tärkeää laajentaa esimerkiksi tutkimalla, millaisia väkivaltaisten naisten representaatioita vaikkapa Agatha Christien teoksissa rakentuu. Tällaisten tutkimusten avulla olisi mahdollista selvittää, millaista kehitystä väkivaltaisten naisten representaatioissa on tapahtunut – vai ovatko representaatiot vain säilyneet samankaltaisina vuosien ajan, kuten oma tutkimukseni näyttäisi osoittavan.

LÄHTEET

- ANHAVA, JAAKKO 2010: Johdanto. – Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes: kootut kertomukset* (suom. Jaakko Anhava) s. 5–14. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.
- ARVAS, PAULA 1997: Kerjäätkö turpaasi? Dekkarien naispuolisten päähenkilöiden suhde aggressioon ja väkivaltaan. – Ritva Hapuli & Johanna Matero (toim.), *Murha pukee naista. Naisdekkareita ja dekkarinaisia* s. 266–296. Helsinki: KSL Kirjat.
- BRUNBERG, ESSI 2015: *The woman and the villain: femininities and masculinities in Arthur Conan Doyle's Sherlock Holmes stories and the CBS television series Elementary as represented by Irene Adler and Moriarty*. Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopiston nykykielten laitos.
- BUTLER, JUDITH 2006: *Hankala sukupuoli*. (suom. Tuija Pulkkinen & Leena-Maija Rossi.) Helsinki: Gaudeamus.
- COMINOS, PETER T. 1973: Innocent Femina Sensualis in unconscious conflict. – Martha Vicinus (toim.), *Suffer and be still. Women in the Victorian age* s. 155–172. Bloomington: Indiana University Press.
- CONWAY, JILL 1973: Stereotypes of femininity in a theory of sexual evolution. – Martha Vicinus (toim.), *Suffer and be still. Women in the Victorian age* s. 140–154. Bloomington: Indiana University Press.
- FAVOR, LESLI J. 2000: The foreign and the female in Arthur Conan Doyle: beneath the candy coating. – *English Literature in Transition 1880–1920* 43 (4) s. 398–409.
- HALL, JASMINE YONG 1991: Ordering the sensational: Sherlock Holmes and the female Gothic. – *Studies in Short Fiction* 28 (3) s. 295–303.
- HEINÄMAA, SARA & NÄRE, SARI 1995: Siinä paha missä viha. – Sara Heinämaa & Sari Näre (toim.), *Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, valta ja viha* s. 5–14. Helsinki: Gaudeamus.
- HODGSON, JOHN A. 2010: Arthur Conan Doyle (1859–1930). – Charles J. Rzepka & Lee Horsley (toim.), *A companion to crime fiction* s. 390–402. Oxford: Wiley-Blackwell.
- HYSELL, JAMES 2007: Violent crime in Victorian England: a gender analysis of Sherlock Holmes. – *Historia* 16 (2007) s. 241–249. <http://www.eiu.edu/historia/Hysell.pdf>, viitattu 7.9.2015.
- ISOKOSKI, MARI 2008: *The Victorian middle class, imperialist attitude and women in Arthur Conan Doyle's Sherlock Holmes adventures*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli- ja käänntieteen laitos. – <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-17806>, viitattu 27.4.2015.

- ISOMAA, SAIJA & ROSSI, RIIKKA 2013: Johdanto: Kirjallisuus naisten esittäjänä. – Riikka Rossi & Saija Isomaa (toim.), *Kirjallisuuden naiset* s. 9–24. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JUVONEN, TUULA; ROSSI, LEENA-MAIJA & SARESMA, TUIJA 2010: Kuinka sukupuolta voi tutkia? – Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.), *Käsikirja sukupuoleen* s. 9–20. Tampere: Vastapaino.
- KARVO, ELINA 2013: *Mitä salaperäisin veikko: Sherlock Holmesin mieskuvan rakentaminen Granadan tuottamissa TV-sarjoissa 1984–1994*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201308294627>, viitattu 27.4.2015.
- KESKINEN, SUVI 2010: Sukupuolistunut väkivalta. – Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.), *Käsikirja sukupuoleen* s. 243–254. Tampere: Vastapaino.
- Kielitoimiston sanakirja*. – <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>, viitattu 28.9.2015.
- KING, NEAL & MCCAUGHEY, MARTHA 2001: What’s a mean woman like you doing in a movie like this? – Neal King & Martha McCaughey (toim.), *Reel knockouts: violent women in the movies* s. 1–24. Austin: University of Texas Press.
- KLINGER, LESLIE J. 2004: Preface. – Arthur Conan Doyle & Leslie J. Klinger, *The new annotated Sherlock Holmes. Volume 1* s. xi–xii. New York: W. W. Norton & Company.
- KRUMM, PASCALE 1996: “A Scandal in Bohemia” and Sherlock Holmes’s ultimate mystery solved. – *English Literature in Transition, 1880–1920* 39 (2) s. 193–203.
- LATTU, EMMI 2008: Naisten tekemä väkivalta. – Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.), *Paljastettu intiimi. Sukupuolittuneen väkivallan dynamiikkaa* s. 168–192. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- LAVIN, MAUD 2010: *Push comes to shove. New images of aggressive women*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- LEHTI, MARTTI 2014: Henkirikoskatsaus 2014. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 36/2014. – http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/verkkokatsauksia-sarja/8rcuHHA5f/36_henkirikoskatsaus_2014_korjattu.pdf, viitattu 14.4.2015.
- MACDONALD, MYRA 1995: *Representing women. Myths of femininity in the popular media*. New York: St. Martin Press.
- MÄKELÄ, ANNA; PUUSTINEN, LIINA & RUOHO, IIRIS 2006: Esipuhe. – Anna Mäkelä, Liina Puustinen & Iris Ruoho (toim.), *Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen* s. 7–13. Helsinki: Gaudeamus.
- MÄNTYMÄKI, TIINA 2012: Lover, avenger or deadly delusionist? Women murderers in contemporary crime fiction. – Niina Nissilä & Nestori Siponkoski (toim.), *Kielet*

liikkeessä, Språk i rörelse, Languages in motion, Sprachen in Bewegung. VAKKI-symposiumi XXXII 11.–12.2.2012 s. 198–208. Vaasa: VAKKI.

- MÄNTYMÄKI, TIINA 2015A: Carnavalesque masquerade. Lisbeth Salander and her trickster agency. – Tiina Mäntymäki, Marinella Rodi-Risberg & Anna Foka (toim.), *Deviant women. Cultural, linguistic and literary approaches to narratives of femininity* s. 93–112. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- MÄNTYMÄKI, TIINA 2015B: Johdanto. – Tiina Mäntymäki (toim.), *Uhri, demoni vai harhainen hullu? Väkivaltainen nainen populaarikulttuurissa* s. 1–11. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 303. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- MÄNTYMÄKI, TIINA 2015C: Kuoleman tekijät. Narratiiveja naisista, jotka murhaavat aikamme rikoskirjallisuudessa. – Tiina Mäntymäki (toim.), *Uhri, demoni vai harhainen hullu? Väkivaltainen nainen populaarikulttuurissa* s. 99–120. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 303. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- MÄNTYMÄKI, TIINA; RODI-RISBERG, MARINELLA & FOKA, ANNA 2015: Introduction. – Tiina Mäntymäki, Marinella Rodi-Risberg & Anna Foka (toim.), *Deviant women. Cultural, linguistic and literary approaches to narratives of femininity* s. 9–25. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- NERONI, HILARY 2005: *The violent woman: femininity, narrative, and violence in contemporary American cinema*. Albany: State University of New York Press.
- NIKUNEN, KAARINA 1996: *Naisellisuuden naamiot. Kuva, katse ja representaation politiikka*. Tampere: Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
- PAASONEN, SUSANNA 2010: Sukupuoli ja representaatio. – Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.), *Käsikirja sukupuoleen* s. 39–49. Tampere: Vastapaino.
- PULKKINEN, TUIJA 2000: Judith Butler – sukupuolen suorittamisen teoreetikko. – Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen & Marianne Liljeström (toim.), *Feministejä – aikamme ajattelijoita* s. 43–60. Tampere: Vastapaino.
- PYRHÖNEN, HETA 2010: Criticism and theory. – Charles J. Rzepka & Lee Horsley (toim.), *A companion to crime fiction* s. 43–56. Oxford: Wiley-Blackwell.
- RONKAINEN, SUVI & NÄRE, SARI 2008: Intiimin haavoittava valta. – Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.), *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa* s. 7–40. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- ROSSI, LEENA-MAIJA 2003: *Heterotehdas. Televisiomainonta sukupuolituotantona*. Helsinki: Gaudeamus.
- ROSSI, LEENA-MAIJA 2010: Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. – Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.), *Käsikirja sukupuoleen* s. 21–38. Tampere: Vastapaino.

- ROWLAND, SUSAN 2010: The "classical" model of the Golden Age. – Charles J. Rzepka & Lee Horsley (toim.), *A companion to crime fiction* s. 117–127. Oxford: Wiley-Blackwell.
- SHOWALTER, ELAINE 1993: Hysteria, feminism, and gender. – Sander L. Gilman, Helen King, Roy Porter, G. S. Rousseau & Elaine Showalter (toim.), *Hysteria beyond Freud* s. 286–344. Berkeley: University of California Press.
- VICINUS, MARTHA 1973: Introduction: the perfect Victorian lady. – Martha Vicinus (toim.), *Suffer and be still. Women in the Victorian age* s. vii–xv. Bloomington: Indiana University Press.
- WORTHINGTON, HEATHER 2010: From *The Newgate Calendar* to Sherlock Holmes. – Charles J. Rzepka & Lee Horsley (toim.), *A companion to crime fiction* s. 13–27. Oxford: Wiley-Blackwell.

Aineistolähteet

- DOYLE, ARTHUR CONAN 2009: *The Penguin complete Sherlock Holmes*. London: Penguin Books Ltd.

Tutkielmassa käsitellyt tarinat ja niiden lyhenteet (suluissa kunkin tarinan alkuperäinen julkaisuvuosi):

MUSG	The Adventure of the Musgrave Ritual (1893)
GREE	The Greek Interpreter (1893)
CHAS	The Adventure of Charles Augustus Milverton (1904)
GOLD	The Adventure of the Golden Pince-Nez (1904)
SECO	The Adventure of the Second Stain (1904)
THOR	The Problem of Thor Bridge (1922)
ILLU	The Adventure of the Illustrious Client (1924)
SUSS	The Adventure of the Sussex Vampire (1924)

Lisäksi mainittu:

SCAN	A Scandal in Bohemia (1891)